

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

İSTANBUL OLAĞANÜSTÜ GENEL KURULU

**ANTİDEMOKRATİK YASALAR
HAKKINDA
KOMİSYON RAPORLARI**

17 - 18 - 19. HAZİRAN 1977, İSTANBUL

K O M I S Y O N

R A P O R L A R I

T U T A N A K

Genel Kurul tarafından 1 no.lu Anayasa Komisyonuna seçilen Orhan ARGÜDEN, Ekrem ÖZKUNT, İlhan BAYKENT, Melih SEZEN, A.Hamdi SAYAR, Orhan BARLAS, Enver ARSLANALP, Erdoğan BIGAT, Ayten DİK, Şükürü AKMANSOY, İsmet ÇALIK'tan oluşan komisyon çalışmaya gelen Orhan ARGÜDEN, Ekrem ÖZKUNT, İlhan BAYKENT, Merih SEÇEN, Erdoğan BIGAT, Ayten DİK ve Enver ARSLANALP'ten ibaret olarak çalışmalarına başlamıştır.

Yapılan oylama sonunda Enver ARSLANALP komisyon Başkanlığına, Merih SEZEN Komisyon sözcülüğüne, Orhan ARGÜDEN Komisyon Sekreterliğine seçildi.

Başkan yerini aldı ve komisyon çalışmalara başladı.

Bu sırada üyelerden Orhan BARLAS da çalışmalara katıldı.

Komisyonumuz aşağıdaki ilkeleri saptayarak çalışmalara başladı.

1.TBB.Yönetim Kurulu ve Başkanlık Raporunun,

2.Türkiye Barolar Birliğinin yazılı isteği üzerine Baroların görüşlerinin incelenmesi, (Anayasa ile ilgili olarak İstanbul ve İzmir Baroları dışında yazılı görüş bildirilmemiştir)

3.Genel Kurul ilke kararı uyarınca oy hakkını haiz bulunmakla beraber Komisyonumuza katılacak delegelerin gözönünde bulundurulması,

4.1971 ve 1973 Anayasa değişiklikleri hakkında TBB.Yönetim Kurulunca yazılı olarak belirtilen ve Genel Kurullarca onaylanan görüşlerin benimsenmesi ve Anayasanın en azından 1961 Anayasası düzeyine getirilmesi,

5.1961 Yılı Anayasasında mevcut Antidemokratik hükümlerin de saptanması çalışma ilkelerini teşkil etmiştir.

Bu ilkeler ve çalışma yöntemi gözönüne alınarak yürürlükteki Anayasa metni madde madde okunup değişiklik önerileri de incelenerek Komisyonumuz aşağıdaki raporunu Genel Kurul'a sunmayı uygun bulmuştur.

Başkan	Sözcü		
Av.Enver Arslanalp	Av.Merih Sezen	Av.Orhan Barlas	Av.Orhan Argüden
(imza)	(imza)	(imza)	(imza)
Av.Ekrem Özkunt		Av.İlhan Baykent	
(imza)		(imza)	

Madde 11

İzmir ve İstanbul Barolarınının 11.Madde değişikliğine karşı çıkan gerekçelerinde belirtildiği gibi Anayasanın ilk şeklinde Hürriyetlerin sınırlanmaması kural, sınırlanması ise istisna idi.

1488 sayılı yasa ile 11.maddeye getirilen değişiklik yolu ile ana ilkeden sapılmış ve tüm olarak temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması ilkesi olanağı kural haline getirilmiştir.

Bu nedenle Komisyonumuz 11.maddenin 1961 Anayasasındaki ilk şeklini oybirliği ile benimsemiştir.

"11.Temel hakların özü.

Madde 11-Temel Hak ve Hürriyetler, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak Kanunla sınırlanabilir.

Kanun, Kamu yararı genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik sebepleri de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz."

Madde 14

Kişinin dokunulmazlığı ilkesi içinde en başta gelen yaşama hakkının özüne dokunulamıyacağından maddeye ölüm cezasının verilemeyeceği fıkrasının eklenmesi uygun görülmüştür.

" 1.Kişi Dokunulmazlığı

Madde 14-Merkez, yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme haklarına ve kişi hürriyetine sahiptir.

Kişi dokunulmazlığı ve hürriyeti Kanunun açıkça gösterdiği hallerde usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça kayıtlanamaz.

Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz.

İnsan haysiyeti ile bağdaşmayan ceza konulamaz.

Ölüm cezası verilemez."

Madde 15

Milli güvenlik ve kamu düzeni gibi sınırı belli olmayan kavramlarla özel hayatın gizliliğine dokunulmuş olması gerekçesi ile maddenin aşağıdaki şekli alması kabul edilmiştir.

"11-Özel hayatın korunması,

a)Özel hayatın gizliliği.

Madde 15-Özel hayatın gizliliğine dokunulamaz. Adli kovuşturmanın gerektirdiği ve kanunla düzenlenen istisnalar saklıdır.

Kanunun açıkca gösterdiği durumlarda usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz."

Madde 16

Milli Güvenlik ve kamu düzeni gibi sınırı belli olmayan kavramlar ve kanunla tâyin edilen yetkili mercilere konut dokunulmazlığı ile ilgili bir hakka dokunabilme olanağının verilebilmesi benimsemez. Bu nedenle maddenin aşağıdaki şekilde düzenlenmesi gerekeceği sonucuna varılmıştır.

"b)Konut dokunulmazlığı.

Madde 16-Konuta dokunulamaz.

Kanunun açıkca gösterdiği durumlarda usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça konuta girilemez, aramayapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz."

Madde 18

Bu maddenin iki fıkrasında da milli güvenlik gibi sınırı belirsiz ve hertürlü yoruma uygun deyimlerle seyahat ve yerleşme özgürlüğü kısıtlanabilmektedir. Bu da maddenin değiştirilmesi gerekçesi olmuştur.

"III-Seyahat ve yerleşme özgürlüğü.

Madde 18-Herkes seyahat özgürlüğüne sahiptir. Bu özgürlük ancak salgın hastalıkları önleme amacıyla veya savaş durumunda kanunla sınırlandırılabilir.

Herkes dilediği yerde yerleşme özgürlüğüne sahiptir. Bu özgürlük ancak salgın hastalıkları önleme amacıyla ve fiili savaş durumunda kanunla sınırlandırılabilir.

Yurttaşlar yurda girme ve yurt dışına çıkma özgürlüklerine sahiptirler. Yurt dışına çıkma özgürlüğü hakim kararı olmadıkça sınırlandırılmaz."

Madde 19

Bu maddenin ilk hali ile dernekler yargı denetimi güvencesini kaldırmış bulunmaktadır. Demokratik düzenin oluşmasında derneklerin yadsınamayacak görevi bunların yargı güvencesine sahip olmalarını kaçınılmaz bir hale getirir. Bu nedenle maddenin son fıkrası 1961 Anayasasında düzenlenen şekilde olmalıdır.

"IV.Düşünce ve inanç hak ve özgürlükleri.

a)Vicdan ve din özgürlüğü.

Madde 19-Herkes, vicdan ve dini inanç ve kanaat özgürlüğüne sahiptir.

Kamu düzenine veya genel ahlaka veya bu amaçlarla çıkarılan yasalara aykırı olmayan ibadetler, dinî âyin ve törenler serbesttir.

Kimse ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz.

Din eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanunî temsilcilerinin isteğine bağlıdır.

Kimse, devletin sosyal, iktisadî, siyasî veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya şahsî çıkar veya nüfuz sağlama amacıyla, herne suretle olursa olsun dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz. Bu yasak dışına çıkan veya başkasını bu yolda kışkırtanlar kanuna göre cezalandırılır; dernekler yetkili mahkemece ve siyasi partiler anayasa mahkemesinde temelli kapatılır."

Madde 20

Kanaat ve düşüncelerin tam olarak belirlenmesi ancak bilgi kaynaklarından sınırsız ölçüde yararlanılabildiği oranda oluşur. Bu gerekçe ile maddenin şu şekli uygun bulunmuştur.

"b)Düşünce özgürlüğü.

Madde 20-Herkes, düşünce ve kanaat özgürlüğüne sahiptir; düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir.

Kişilerin herkese açık olan kaynaklardan hiçbir engelle uğramadan bilgi edinmek hakkı vardır.

Herhangi bir nedenle düşünce özgürlüğüne sınır konulamaz.

Kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz."

Madde 21

Bilim ve sanaata sansür uygulanması, düşünce özgürlüğü kavramı ile gelişir. Bu nedenle de maddeye aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

"V.Bilim ve sanat özgürlüğü.

Madde 21-Herkes bilim ve sanatı serbestce öğrenme ve öğretme, yayma ve bu alanlarda hertürlü araştırma hakkına sahiptir.

Bilim ve sanaata sansür konulamaz.

Eğitim ve öğretim, devletin gözetim ve denetimi altında serbesttir.

Özel okulların bağlı olduğu esaslar, devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak yasayla düzenlenir.

Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz."

Madde 22

1488 sayılı yasayla maddenin 3.fıkrası değiştirilerek maddeye eklenen "devletin ilkesi ve milletiyle bütünlüğü..." ve "kanu düzeni" gibi sözcükler esasen maddede bulunan "Milli güvenlik" deyimindeki sınırsızlığı daha da genişletip özgürlüklerin kaynakta sınırlandırılması yolunu getirmiştir.

Yine 5 ve 6.fıkralarda yasanın yaptığı değişiklik kapsamı belirgin olmayan deyimleri getirerek basın özgürlüğünü sınırlandırmaya çalışmış, giderek yargı denetimini de yok edip yürütme organına keyfilige dönüşebilecek bir yetki vermiştir. Komisyonumuzca maddenin şu şekilde oluşturulması benimsenmiştir.

"a)Basın özgürlüğü,

Madde 22-Basin özgürdür:Sansür edilemez. Devlet basın ve haberalma özgürlüğünü sağlayacak önlemleri alır.

Basın ve haberalma özgürlüğü ancak genel ahlâkı korumak, kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına saldırmayı, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek amacıyla bağlı olarak kanunla düzenlenir. Yayın yaşı konulamaz.

Gazete ve dergiler, kanunun açıkça gösterdiği suçların işlenmesi halinde ve ancak hakim kararıyla toplatılabilir."

Madde 24

22.maddede yapılan değişiklik karşısında 24.maddenin 2.fıkrasının da değiştirilmesi gerekmiştir.

"c)Kitap ve broşür çıkarma hakkı,

Madde 24-Kitap ve broşür yayımı izne bağlı tutulamaz, sansür edilemez.

Türkiye'de yayınlanan kitap ve broşürler 22.maddenin hükümleri dışında toplatılamaz."

Madde 26

Bu maddede son fıkrasında 1488 sayılı yasa ile yapılan değişiklik bu ve diğer bir çok maddelere de özellikle yerleştirilen kapsamı belirsiz deyim ve sözcüklere yer vererek haberleşme özgürlüğünü kısıtlamakta ve Anayasal özgürlüklerin yasama lehine olarak kaldırılması olanağını sağlamaktadır.

Bu nedenle maddenin 1961 şekline dönüştürülmesi gerekir.

"Madde 26-Kişiler ve siyasi partiler, kamu tüzel kişileri e-
lindeki basın dışı haberleşme ve yayın araçlarından faydalanma hak-
kına sahiptir. Bu faydalanmanın şartları ve usulleri, demokratik e-
saslara ve hakkaniyet ölçülerine uygun olarak kanunla düzenlenir.
Kanun halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaş-
masını ve kamu oyunun serbestçe oluşumunu köstekleyici kayıtlamalar
koyamaz."

Madde 29

Dernekler demokrasi düzeninin vazgeçilmez öğelerinden bulun-
maları nedeniyle ancak yargı organı denetim ve kararına bağlı tutul-
ması gereken kuruluşlardır. Bu gerekçe ile madde şu şekli almıştır.

"b)Dernek kurma hakkı.

Madde 29-Herkes önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına
sahiptir. Bu hakkın kullanılmasının düzenlenmesinde uygulanacak biçim
ve yöntemler kanunla gösterilir.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zor-
lanamaz. Dernekler kamu düzeni veya genel ahlâkı korumak amacıyla ka-
nunun belli ettiği durumlarda ancak hakim kararı ile kapatılabilir."

Madde 30

Kişinin hak ve güvencesi gereği, yakalanan kimsenin derhal
hakim huzuruna çıkarılması gerektir. 1971 ile yapılan değişiklik an-
tidemokratiktir. Maddenin oluşturulan şekli şudur:

Madde 30-Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti olan kişiler an-
cak kaçmayı veya delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önle-
mek amacıyla yalnız hakim kararı ile tutuklanabilir. Tutukluluğunun
devamına karar verilmesi aynı koşullara bağlıdır.

Yakalama ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bu-
lunan hallerde yapılabilir. Bunun koşullarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kimselere, yakalama veya tutuklama sebeplerini ve haklarındaki iddiaların yazılı olarak hemen bildirilmesi gerekir.

Yakalanan veya tutuklanan kimse, tutuklama yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli ve herhalde 24 saati geçmeyecek süre içinde hakim önüne çıkarılır. Bu süre geçtikten sonra hakim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun kılınamaz. Hiç kimse kendisine savunma olanakları tanındığı bildirilmeden ifade vermeye zorlanamaz. Yakalanan veya tutuklanan kimsenin durumu hemen yakınlarına bildirilir.

Bu esaslar dışında işleme bağlı tutulan kimselerin uğrayacakları hertürlü zararlar genel hükümlere göre devletce ödenir."

Madde 32

Bu maddede yapılan değişiklikle tabii yargı yolu yerine kanunî yargı yolu kabul edilmekle hukuk devleti kavramı yerine kanun devleti kavramı getirilmek istenmiştir.

1961 Anayasası metninin aynen Anayasada kalması görüşüne varılmıştır.

"c)Tabiî yargı yolu,

Madde 32-Hiç kimse tabiî hâkiminden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi tabii hakiminden başkibir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz."

Madde 46

Demokrasinin gereği tüm çalışanların sendika kurmalarını içerir. Oysa 1971 değişikliği ile sendika kurma hakkı sınırlandırılmış bulunmaktadır. Bu ilkedен hareketle madde öyle düzenlenmiştir.

"Madde 46-Tüm çalışanlar ile işverenler, önceden izin almaksızın sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler.

Sendika ve sendika birliklerinin tüzükleri, yönetim ve işlemleri demokratik esaslara aykırı olamaz."

Madde 47

Lokavt temel haklardan değildir. İşverenin kendi ekonomik gücüne dayanarak işçi istemlerini önlemek, giderek işçinin ekonomik bakımdan sadece emeğine dayanan gücünü yitirmesine ve yaşama hakkına el atma niteliğine varabilir. Bu da kişi güvenliğine aykırıdır. Bu nedenle madde şu şekli almalıdır.

"Madde 47-Tüm çalışanlar ekonomik ve sosyal durumlarını korumak ve düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler.

Grev hakkının kullanılması yasa ile düzenlenir. Lokavt yasaktır.

Madde 53

Sosyal devlet ilke ve uygulamasına aykırı olduğundan Anayasanın kendisi ile çelişen bu antidemokratik maddesinin kaldırılması düşüncesindeyiz.

Madde 56

Demokratik düzenin vazgeçilmez ögesi siyasal partilerin ekonomik ayrıcalığını ortadan kaldırmak ve demokratik düzenin sağlıklı işlerliğini sağlamak amacıyla maddenin 4.fıkrası aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

"Fıkra 4:

Son milletvekili genel seçimlerine katılma hakkını kazanmış bulunan siyasi partilere devletçe yapılacak yardım yasa ile düzenlenir."

Madde 57

Maddede yapılan değişiklikle siyasal partilerin Anayasa Mahkemesine doğrudan hesap verme zorunluluğu kaldırılarak yargı denetimini kısıtlamanın bir diğer örneği getirilmiştir. Bu sakıncalı durumun giderilmesi amacıyla maddenin 1961 Anayasasındaki şeklini alması doğru bulunmuştur.

"Madde 57-Siyasi partilerin tüzükleri, programları ve faaliyetleri insan hak ve özgürlüklerine dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel hükmüne uygun olmak zorundadır. Bunlara uymayan partiler temelli kapatılır.

Siyasi partiler, gelir kaynakları ve giderleri hakkında Anayasa Mahkemesine hesap verirler.

Partilerin iç çalışmaları, faaliyetleri, Anayasa Mahkemesine ne suretle hesap verecekleri ve bu Mahkemece mâli denetimlerinin nasıl yapılacağı, demokrasi esaslarına uygun olarak yasa ile düzenlenir.

Siyasi partilerin kapatılması hakkındaki davalara Anayasa Mahkemesinde bakılır. Ve kapatma kararı ancak bu Mahkemece verilir."

Madde 61

1488 Sayılı yasa ile yapılan değişiklik, maddenin 2.fıkra-sındaki "vergi, resim ve harçlar ve benzeri mâli yükümler ancak ka-nunla konur" ilkesini kısmen boşlukta bırakmakta ve Bakanlar Kurulu-na -belli sınırlar içinde dahi kalsa- mâli yükümlülüklerde değişik-lik yapabilme yetkisini tanıma yolunu açmaktadır. Böyle bir yetkinin tutucu hükümetler elinde egemen çevreler çıkarına kullanılacağı a-çıktır. Yasa ile düzenlenmesi gereken bir yükümlülüğün, Bakanlar Ku-ruluna bırakılmasının hukuk devleti anlayışı ve Anayasanın temel il-keleri karşısında farklı bir gerekçesi olamayacağı kanısındayız.

Bu gerekçe ile maddenin 1961 Anayasasındaki metnini aynen benimsemekteyiz.

"Madde 61-Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere mâli gü-cüne göre vergi ödemekle yükümlüdür.

Vergi, resim ve harçlar ve benzeri mâli yükümler ancak kanun-la konur."

Madde 64

Bu maddeye 1971 tarihinde eklenmiş bulunan fıkralar kanun kuvvetinde kararnamelerle ilgili bulunmakla bunun demokratik parla-menter sistemin özüne aykırı ve yürütmeye öncelik tanınması nedeniyle hukuk devleti kavramı ile bağdaşır bir niteliği yoktur. Yürütmenin ya-samanın yetkilerini eline alması Anayasanın kabul ettiği kuvvetler ayrılığı prensibine de aykırı bulunmasından dolayı bu maddenin 1961 Anayasasındaki ilk metne dönülmesi uygun bulunmuştur.

"Madde 64-Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak devletin bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek, pa-ra basılmasına, genel ve özel af ilânına karar vermekTBMM'nin yetki-lerindedir."

Madde 65

Uluslararası antlaşmaların uygun bulunmasının Meclisin ona-yına bağlı tutulmasına aykırı bir hali ortaya koyan maddenin 3.fık-rasının maddeden çıkarılması Meclisin yetkilerinin gereğidir. Bu ko-nuda Meclisin onayı dışında hiç bir tasarruf yürürlüğe konulamaz. Ayrıca 4.fıkranın maddede bu şekliyle kalması uluslararası antlaşma-larla Türk kanunlarının değişikliğini kabul etmek kanun yapma usulü-ne de aykırı bulunmakla mahzurludur. Maddeden bu fıkranın çıkarılması yerinde olur.

Ayrıca son fıkranın ikinci cümlesinde "Anayasa Mahkemesine başvurulamaz" hükmünün Meclis tarafından onaylanmak suretiyle kanun haline gelen bu ulusal antlaşmaların anayasal denetimden uzak tutulması sonucunu vermektedir. Bu ise anayasal haklarla ve denetimle bağdaşır bir durum değildir.

"Madde 65-Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve uluslararası kurul ve kurumlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, TBMM'nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

İktisadi, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen antlaşmalar, süreleri bir yılı aşmamak ve devlet maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi haklarına ve Türklerin yabancı ülkelerdeki haklarına dokunmamak koşuluyla, yayınlanma ile yürürlüğe konabilir, bu takdirde bu antlaşmalar, yayımlarından başlayacak bir ay içinde TBMM'nin onayına sunulur.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında da 149. ve 151.maddeler gereğince Anayasa Mahkemesine başvurulabilir.

Madde 82

TBMM üyelerinin ödenek ve yollukları kanunla düzenlenir. Ödenegin aylık tutarı birinci derecedeki devlet memurunun aylığını, yolluk da ödenegin yarısını aşamaz.

Ödenek ve yollukların en çok üç aylığı önceden ödenebilir.

TBMM üyelerinin aylık ve ödeneklerine her ne suretle olursa olsun yapılacak zam ve ilâveler ancak bu zam ve ilâveleri takip eden milletvekilleri genel seçiminden sonra uygulanır.

Madde 89 (Gensoru)

1961 Anayasası metni Komisyonca aynen kabul edilmiştir. Gerçekten gensoru önergesinin verilme hakkının kısıtlanması parlamenter sistem açısından denetimi engellemeye ilişkin anti-demokratik bir hükümdür.

b) Milli Güvenlik Kurulu

Madde 111

Devlet güvenliğinin sağlanmasında Cumhurbaşkanı, parlamento, yürütme, idari ve askeri kuruluşlar görevli ve yetkilidirler. Bunların koordinasyonu her zaman mümkündür.

Ayrı bir Anayasal kuruluş oluşturulması gereksiz görülmele bu kurulu-
nun Anayasadan çıkarılması uygun görülmüştür.

c)Yargı denetimi

Madde 114

Bu maddede de 1961 Anayasasının metni esas alınması ile yar-
gı denetimini bertaraf edebilen ve yürütmeyi yargı karşısında güçlen-
diren bir düzenlemeye son verilmek uygun görülmüştür.

"Madde 114-İdarenin hiç bir eylem ve işlemi, hiç bir durumda
yargı mercilerinin dışında bırakılmaz.

İdarenin işlemlerinden ötürü açılacak davalarda süre aşımı,
yazılı bildirim tarihinden başlar.

İdare kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yü-
kümlüdür."

c)Memurların siyasal partilere girememeleri.

Madde 119

1961 Anayasasının ilk metni aynen kabul edilmiştir.

a)Üniversiteler

Madde 120

Temel görüş itibariyle 1961 Anayasası ilk metin kabul edile-
rek bu metinde bulunan "özel kanuna göre kurulmuş devlet üniversite-
lerihakkındaki hükümler saklıdır" hükmünün çıkarılması devlet üniver-
siteleri arasındaki ayrıcalığı kaldırmak açısından zorunludur. Bu ne-
denle bu hükmün dışında kalan hükümler aynen kabul edilmiştir.

b)Radyo ve Televizyon İdaresi ve Haber Ajansları

Madde 121

Radyo ve televizyonun özerk ve tarafsız çoğulcu haber verme
niteliğine kavuşturulmak zorunludur. Bu nedenle 1961 metni esas a-
lınmakla beraber aşağıdaki düzenleme yapılması uygun görülmüştür.

"Madde 121-Radyo ve televizyon istasyonlarının idaresi özerk
kamu kişiliği niteliğinde kanunla düzenlenir. Kanuna özerklik ve ta-
rafsızlık ilkesini bozacak hükümler konamaz.

Her tür radyo ve televizyon yayınları çoğulcu demokratik
ilkelere uygun olarak tarafsızlıkla yapılır.

Radyo ve televizyon yönetimi kültür ve eğitime yardımcılık görevinin gerektirdiği yetkilere sahip kılınır.

Devlet tarafından kurulan veya devletten mali yardım alan haber ajanslarının tarafsızlığı esastır. Bunu sağlayacak önlemler kanunda gösterilir."

b) Sıkıyönetim ve savaş hali

Madde 124

TBB sıkıyönetimin demokratik ilkelere bağlı bir kanunla idaresini kabul etmiş bulunmuş cihetle Anayasamızda bu sıkıyönetim ve savaş halinin koşullarını ve nedenlerini belirsiz kavramlara bağlamaktan kaçınmıştır.

"Madde 124-Savaş durumu, ciddi ve yaygın nitelik taşıyan ayaklanma olması nedeniyle Bakanlar Kurulu süresi bir ayı aşmamak üzere yurdun bir veya birden fazla yerinde veya her yerinde sıkıyönetim ilân edebilir ve bunu hemen TBMM'ne sunar. Meclis, gerekli gördüğü zaman sıkıyönetim süresini kısaltabileceği gibi tamamiyle de kaldırabilir. Meclisler toplanık değilse hemen toplantıya çağrılır.

Sıkıyönetim ve genel olarak savaş durumunda hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği amaç ve nedene bağlı olarak özgürlüklere konacak kısıtlamaların nasıl olacağı ve savaş ve savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi halinde yurttaşlar için konulabilecek yükümler kanunda gösterilir.

TBMM'nin sıkıyönetimi onaylama kararına karşı Anayasa Mahkemesinde açılacak iptâl davaları 15 gün içinde karara bağlanır."

D. İktisadi ve mali hükümler

II. Sayıştay, kamu iktisadi teşebbüslerinin denetlenmesi.

Bu başlık altında düzenlenen 1961 Anayasasının 127. maddesine eklenen ve Silahlı Kuvvetlerin elinde bulunan devlet mallarının denetlenmesinde ayrıcalık getiren 20. Eylül. 1971 tarih ve 1488 sayılı yasayla eklenen 3. fıkra maddeden çıkarılmak suretiyle ilk metnin kabul edilmesi uygun görülmüştür.

V. Mahkemelerin kuruluşu.

Madde 136

Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.

VI.Savcılık

Madde 137

Kanun, Cumhuriyet Savcılarının ve kanun sözcülerinin özlük işlerinde ve görevlerini yapmalarında teminat sağlayıcı hükümler koyar. Cumhuriyet Savcılarının Yargıtay üyeliklerine seçilmeleri dışında kalan bütün özlük işleri, disiplin cezaları ve meslekten çıkarılmaları hakkında karar verme yetkisi Yüksek Savcılar Kuruluna aittir.

Cumhuriyet Başsavcısı ile Başkanunsözcüsü ve Askeri Yargıtay Başsavcısı Yüksek Mahkemeler hakkındaki hükümlere tâbidirler.

VIII.Askeri Yargı

Madde 138

Askeri Yargı, Askeri mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür. Disiplin mahkemeleri ile çalışmalarını savaş durumu ile sınırlı olmak üzere askeri mahkemeler asker kişilerin askeri olan suçlarıyla bunların asker kişilerin aleyhine veya askeri mahkemelerde yahut askerlik hizmet ve görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidirler.

Askeri Mahkeme üyelerinin hâkimlik niteliğine sahip olmaları şarttır.

Savaş zamanında çalışan askeri mahkemeler asker olmayan kişileri ancak özel kanunda belirtilen askeri suçlardan ötürü yargılayabilirler. Askeri Mahkemelerin savaş hallerinde hangi suçlar, hangi kişiler yönünden yetkili olduğu kanunla gösterilir.

Askeri yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askeri hâkimlerin özlük işleri Mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik teminatı askerlik hizmetinin gereklerine göre özel kanunla düzenlenir.

B)Yüksek Mahkemeler

1.Yargıtay

Madde 139

Yargıtay adliye mahkemeleri ile savaş zamanında askeri mahkemelerce verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Yargıtay üyeleri Yüksek Hâkimler Kurulunca, Yargıtay 1. Başkanı ile 2. Başkanları ve Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay Büyük Genel Kurulunca üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir.

Yargıtay 1. Başkanı ile 2. Başkanı ve Cumhuriyet Başsavcısının görev süreleri dört yıldır. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Yargıtayın kuruluşu, işleyişi, Başkan ve üyelerinin ve diğer mensuplarının nitelikleri kanunla gösterilir.

II-Danıştay

Madde 140

Bu maddenin son fıkrası asker kişiler yönünden tabii yargı kuralına aykırı düşmesi, sivil yargının yetkisini daraltması, hukuk devleti ilkesine aykırı olması nedenleriyle ve genel gerekçede ileri sürüldüğü gibi anti-demokratiktir. Metinden çıkarılmıştır.

Bu maddeye şu fıkra eklenmelidir.

Danıştayca iptâline karar verilen işlemler gerekçeli kararın taraflara tebliği ile birlikte karar tarihinden itibaren ortadan kalkar. Bu kararın yerine getirilmesi yürütmeden istenir.

Madde 141

Yukardaki anlayışa göre kaldırılmıştır.

C.Yüksek Hâkimler Kurulu

I.Kuruluş

Yüksek Hâkimler Kurulu 11 asil ve 3 yedek üyeden kuruludur. Asıl üyelerden dokuzu ve yedek üyelerden ikisi Yargıtay Genel Kurulunca kendi üyeleri arasından, asıl üyelerden ikisi yedek üyelerden biri TBB.Genel Kurulunca kendi üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile gizli oyla seçilirler.

Yüksek Hâkimler Kurulu, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile kendi içinden başkanını ve bölüm başkanlarını seçer.

Yüksek Hâkimler Kurulu üyelerinin görev süresi dört yıldır. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Yüksek Hâkimler Kurulu üyeleri görevleri süresince başka bir iş ve görev alamazlar.

Yüksek Hâkimler Kurulunun kuruluşu, çalışma usulleri bölümleri ve bu bölümlerinin görevleriyle toplantı ve karar yeter sayıları Başkan ve üyelerinin aylık ve ödenekleri kanunla düzenlenir.

D. Anayasa Mahkemesi

I. Kuruluş

a. Üyelerin seçimi

Madde 145

Anayasa Mahkemesi 15 asıl ve 5 yedek üyeden kurulur. Asıl üyelere altısı Yargıtay beşi Danıştay Genel Kurulunca kendi başkan ve üyeleriyle Cumhuriyet Başsavcısı ve Başkanun sözcüsü arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye, Sayıştay Genel Kurulunca kendi başkan ve üyeleri arasından aynı usulle seçilir. Cumhurbaşkanınca da üç üye seçilir. Cumhurbaşkanı bu üyelere ikisini TBB. Genel Kurulunun tam sayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer.

Anayasa Mahkemesi kendi üyeleri arasından gizli oyla ve salt çoğunlukla dört yıl için bir başkan ve bir başkan vekili seçer. Yeniden seçilmek caizdir.

Anayasa Mahkemesine asıl ve yedek üye olmak için 40 yaşını doldurmuş bulunmak ve Yargıtay, Danıştay, Sayıştayda başkanlık, üyelik, başsavcılık, başkanunsözcülüğü veya üniversitelerde hukuk ve iktisat ve siyasi bilim alanlarında en az 5 yıl öğretim üyeliğini veya 15 yıl avukatlık yapmış olmak şarttır. Anayasa Mahkemesine Yargıtay 2, Danıştay ile yasama meclislerinin her biri birer yedek üye seçerler. Yedek üyelerin seçiminde de asıllarının seçimindeki usul uygulanır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri resmi ve özel hiç bir görev alamazlar.

II. Görev ve yetkileri

Madde 147

Fıkra 1-Anayasa Mahkemesi, kanunları yasama meclisleri iç tüzüklerini ve meclislerce verilen hertürlü kararların Anayasaya uygunluğunu denetler.

Fıkra 2-Askeri Yargıtayın kaldırılmasına bağlı olarak Askeri Yargıtay üyeleriyle Askeri Yargıtay Başsavcısının Yüce Divan sıfatıyla yargılanmasını öngören deyimler fıkradan çıkarılmıştır.

IV. İptal Davası

a. Dava hakkı

Madde 149

Cumhurbaşkanı, son milletvekili genel seçimlerinde geçerli oy sayısının en az yüzde beşini alan ya da TBMM.de temsilcisi bulunan siyasi partiler ya da bunların meclis grupları; yasama meclislerinden birinin üye tam sayısının en az 1/6 tutarındaki üyeleri; Yüksek Hâkimler Kurulu, Yargıtay, Danıştay, Üniversiteler, Türkiye Barolar Birliği, Kanunların, yasama meclisi iç tüzüklerinin ve meclislerce verilen her türlü kararların Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptâl davası açabilirler.

V. Anayasa Mahkemesinin Kararları

Madde 152

Fıkra 1-Anayasa Mahkemesi kararları kesindir. İptâl kararları geriye yürümez.

Fıkra 2-Anayasa Mahkemesince, Anayasaya aykırı olduğundan iptâline karar verilen kanun, iç tüzük veya kararların iptal edilen hükümleri karar tarihinde yürürlükten kalkar.

Geçici Madde 21-Genel gerekçe ışığında yürürlükten kaldırılmıştır.

Anayasanın değişimi

Yeni madde 155-Olağanüstü hal ve sıkıyönetim dönemlerinde Anayasa değişikliği önerilemez ve Anayasa değiştirilemez.

Not:

İstanbul Barosunca kurulan Anayasa Komisyonunca hazırlanan raporda belirtilen gerekçe ve açıklamalar büyük oranda paylaşıldığı ve bu rapor Yüce Kurulun bilgisi içinde olduğu için, raporumuzda genel nitelikte tartışmalara yer verilmiş ve her değişiklik önerimizin özel gerekçesi genellikle özet olarak maddeler altına alınmıştır.

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİNİN
İSTANBUL OLAĞANÜSTÜ GENEL KURULUNCA SEÇİLEN
CEZA HUKUKU KOMİSYONU RAPORUDUR.

17.Haziran.1977 gününde Genel Kurulca seçilen komisyonumuz çalışmalarına görev bölümü yaparak başlamış, Komisyon Başkanlığına Av.Necla Fertan, Raportörlüğe Av.Gülçin Çaylıgil'in seçilmesinden sonra incelemesine TBB.Yönetim Kurulu İstanbul ve İzmir Barolarınca hazırlanmış olan tasarıları esas olarak almıştır.

Ceza Yasası, Ceza Usulü Yargılamaları Yasası, Cezaların İnfazı hakkındaki Yasa, Askeri Ceza Yasası, Askeri Mahkemeler kuruluş ve yargılama usulü Yasalarında saptayabildiği Antidemokratik hükümleri kısa gerekçeleriyle aşağıda belirtilmiştir.

Komisyonumuz saptadığı Antidemokratik hükümlerin dışında ceza yasamızda suçla ceza arasındaki, örneğin TCK.nun 50.maddesinde eşit olmayan orantılarında genel bir inceleme konusu yapılması gereğince inanmaktadır. Ancak bu ve benzeri konular Komisyona verilen görevin dışında olduğundan sadece bu konuya değinilmekle yetinilmiştir.

Yıllardır uygulamalarda görülen aksaklık ve Antidemokratik hükümlerin kaldırılması çabalarının olumlu bir sonuca bağlanması içten dileğimizdir.

KOMİSYON ÜYELERİ

<u>Adı Soyadı</u>		<u>Bağlı olduğu Baro</u>
Av.Fuat Akkoyunlu	(imza)	Gümüşhane
Av.Gülçin Çaylıgil	"	İstanbul
Av.Hasan Basri Güder	"	İzmir
Av.İlhami Güven	"	Ankara
Av.İsmet Çalık	"	Uşak
Av.Necla Fertan	"	İstanbul
Av.Şerafettin Kaya	"	Muş
Av.Turgut Bulut	"	Bursa
Av.Turhan Özgüner	"	İçel
Av.Vedat Burcuoğlu	"	Balıkesir

TÜRK CEZA KANUNU

Madde 11 ve 12

TBB.nin 8.Genel Kurul toplantısında gerekçeleri açıklandığı üzere ölüm cezası; yaşama hakkının özüne dokunduğu gibi "insan hay-siyetiyle bağdaşmayan" bir ceza olduğundan Anayasanın 11/2. ve 14/4. maddelerine aykırıdır. Bu nedenle; ceza çeşitlerini sayan 11.maddeden "İdam" kelimesi ve 12.maddenin tümü kaldırılmalıdır.

Türk Ceza Kanununun öteki maddelerinde ve başka kanunlarda, faile idam cezası verileceğine ilişkin hükümler "faile müebbet ağır hapis cezası verilir" biçiminde değiştirilmelidir. (Anayasanın 64. maddesinde TBMM.ne "Mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezaları-nın yerine getirilmesine karar vermek" görev ve yetkisini veren hü-küm ölüm cezasının yasalardan çıkarılmasına bağlı olarak kaldırıl-malıdır.

Madde 40/1

Uygulamada, göz altında bulunma süresi cezadan indirilmek-te ise de kanuna bu konuda açıklık getirmek için 40/1.madde şu bi-çime sokulmalıdır: "Tutukluluk ve göz altı süreleri cezadan indiri-lir."

Madde 46/1

Bir insan hareketlerinde ya serbesttir ya değildir. İkisi-nin ortası olamaz. Bu nedenle 46/1.maddedeki "Şuurunun veya harekâ-tının serbestisini tamamen kaldırarak surette" deyiminden "tamamen" sözcüğü çıkarılmalıdır.

Madde 46/3

Suçtu işlediği zaman akıl hastası olduğu saptanmış olan, bu nedenle ceza sorumluluğu bulunmayan bir kişi; kısa bir süre içinde iyileşse bile onu bir yıl muhafaza ve tedavi altında tutmak hukuk anlayışıyla bağdaşmaz. Bu nedenle, 46/3 deki "Yalnız, maznuna is-nat olunan suç ağır hapis cezasını müstelzim ise bu müddet bir se-neden az olamaz." cümlesi kaldırılmalıdır.

Madde 47

Bir insan hareketlerinde ya serbesttir ya da değil. İkisinin ortası olamaz. Bu nedenle "Fiili işlediği zaman şuurunun veya hare-katının serbestisini ehemmiyetli derecede azaltacak surette aklı ma-luliyete müptela olan "kimseye, azaltılarak da olsa, ceza verilece-

ğini gösteren 47.madde kaldırılmalıdır.

Madde 54 ve 55

Madde 54'te, yaş nedeniyle, müebbet ağır hapis on seneye, 24 yıllık ağır yarıya (12 yıla) indiriliyor. Madde:55'te de müebbet hapis 15 yıla, 24 yıllık ağır hapis üçte bire kadarı indirilerek 16 yıla iniyor. Suçla ceza arasındaki bu orantısız durum giderilmelidir.

Madde 64/2

Bu madde müebbet hapis 20 yıla indirilirken, 24 yıllık ağır hapsin de sadece altıda biri indirildiğinden o da 20 yıla inmiş oluyor. Bu ikincisindeki indirim çoğaltılmalı, böylece suçla ceza arasındaki orantı sağlanmalıdır.

Madde 99/3

Herkes; kendisi hakkında yapılmış olan bir şikâyetin haksızlığını ispat edebilmelidir. Bu, Anayasanın 31.maddesinin zorunlu bir sonucudur.

Oysa, 99/3.maddede "Kanunda yazılı haller müstesna olmak üzere, vazgeçme onu kabul etmeyen maznuna tesir etmez "denmek suretiyle, kimi hallerde, şikâyetten vazgeçmenin sanık kabul etmese bile geçerli olabileceği belirtiliyor. Bu maddedeki "kanunda yazılı haller müstesna olmak üzere" deyimini, Anayasanın 31.maddesi hükmüne aykırı olduğundan kaldırılmalıdır.

Madde 141 ve 142

Bu maddeler eylemi değil fikri, düşünceyi cezalandırmaktadır. Hukuk devletinde "fikir suçu" olamayacağından bu maddeler Anayasanın 2.maddesine aykırıdır. Ayrıca düşünce ve bilim özgürlüğünü de sınırlandırdığından Anayasanın 20. ve 21.maddelerine de aykırıdır. Bu nedenlerle, kaldırılmalıdır.

Madde 143

Bu madde derneğe girmek ve dernek kurmak hakkını hükümetin iznine bağlı tutmakla adigeçen hakları kısıtlamaktadır. Bu nedenle kaldırılmalıdır.

Madde 145/2 ve 3

"Milli renkleri taşıyan herhangi bir bayrak'ı ceza kanununun tatbikatında Türk bayrağı sayan; "bayraktan başka herhangi bir şey üzerinde bulunan milli renkleri tahkir kasdiyle bulunduğu yerden söküp kaldıran'a ceza veren hüküm; Anayasanın 12.maddesinde yazılı eşitlik ilkesine aykırıdır.

Çünkü, bu madde; örneğin forması beyaz-kırmızı renkli olan bir spor kulübüne, Türkiye'deki öteki spor kulüplerine göre bir ayrıcalık tanımaktadır. Bu nedenle, 145/2.madde; "Ceza Kanununun tatbikatında Türk Bayrağından maksat devletin resmî bayrağıdır." biçiminde değiştirilmeli, 145/3 kaldırılmalıdır.

Madde 151

Kaldırılmalıdır.

Madde 153

Antimilitarist ve dünya barışını, silahsızlanmayı savunmaya yönelik düşünceleri cezalandırma sonucunu yarattığından Antidemokratiktir. Kaldırılmalıdır.

Madde 154

Basın suçunun yayımla teşekkül etmesi ilkesine aykırılık yönünden Antidemokratiktir. Kaldırılmalıdır.

Madde 155

Basın özgürlüğünü sınırlayıcı niteliği açık olduğundan ve madde müphem olduğundan kaldırılmalıdır.

Madde 158 ve 159

Türk Ceza Yasasınının 266., 480. ve 482.maddesindeki unsurlara göre demokratik esaslara uygun ölçülerde yeniden düzenlenmeli ve özellikle eleştiri hakkını ortadan kaldırmayacak unsurlar belirtilmelidir.

Madde 162

Kaldırılmalıdır.

Madde 163

Bu madde de 141 ve 142.maddeler gibi, bir eylemi değil fikri, düşünceyi cezalandırmaktadır. Anayasanın 2. ve 20. ve 21.maddelerine aykırıdır. Kaldırılmalıdır.

Madde 173/3

Sürgün cezası; 647 sayılı kanunun geçici 2.maddesiyle kaldırılmış olduğu halde, 173/3.maddedeki "Emniyeti Umumiye nezareti altına alınmak cezası" sürgüne benzer bir nitelik taşımaktadır. Kaldırılmış bir cezanın başka bir adla sürüp gitmemesini sağlamak sonucunu doğuran bu fıkra tamamen kaldırılmalıdır.

Madde 174

1961 Anayasası kişiye dokunulmaz devredilmez temel haklar tanımıştır. Bu Anayasanın tanıdığı haklar nazara alınarak maddeye "kısmen" kelimesinden sonra "Anayasanın tanıdığı haklarını" cümlesinin konması gerekir.

Madde 175 ve 176

Layikbir devlette dinler arasında hiçbir ayırım olamayacağından bu maddelerde geçen "Devletçe tanınmış olan dinlerden biri" deyiminden "devletçe tanınmış" sözcükleri çıkarılmalıdır.

Madde 193/1

Anayasanın 15.maddesine göre; "Özel hayatın gizliliğine dokunulamaz." Bu halde meşru bir neden olmadıkça sırrın ifşası mutlak suç sayılmalıdır. Sırrın; "ifşasında zarar melhuz olan" ve "olmayan" diye çeşitlere ayrılmasına Anayasa cevaz vermez. Bu nedenle 198/1 den "ifşasında zarar melhuz olan" deyimini kaldırılmalıdır.

Madde 201

Bu madde Anayasanın işçilere tanıdığı grev hakkını işçilerin hukuka uygun yollarla ve sendika aracılığına başvurmaksızın uygulamasını suç sayan ve 274-275 sayılı kanunlara aykırı olduğundan kaldırılmalıdır.

Madde 244

Herhangi bir memur görevini kötüye kullanırsa cezası, 240. maddeye göre, 6 aydan başlar. Oysa, bir hâkim; görevini kötüye kullanarak, bir kimse hakkında kayırma veya kötülük amaçıyla kanuna aykırı karar verirse onun cezası 244.maddeye göre üç aydan başlar. Bu; hâkimlere tanınmış bir ayrıcalık niteliğinde olduğundan Anayasaya aykırıdır. Ayrıcalık kaldırılmalıdır.

Madde 296

Muhbirlik, Türk Kamuoyunda şeref kırıcı bir hal sayıldığından bir kimseyi muhbirlığe zorlamak Anayasanın 10.maddesine aykırı düşer. Bu nedenle, 296.maddede "Her kim (...) faili gizlemeye yardım eder, yahut hakkında yakalama veya tevkif müzekkeresi çıkarılmış olan bir kimsenin saklı bulunduğu yeri bildiği halde yetkili mercilere derhal haber vermez ise (...) hapis cezasına mahkûm olur." biçimindeki cümlenin (Yahut) sözcüğünden başlayıp (Haber vermez) sözcüklerine kadar olan bölümü çıkarılmalıdır.

Madde 312

Bu maddede yer alan "çemiyetin muhtelif sınıfların umumunun emniyeti için tehlikeli bir tarzda kin ve adavete sürüklenme" suçu çoğulcu demokratik ilkelere aykırıdır. Maddeden çıkarılmalıdır.

Madde 375 ve 383/2

455.madde; genel olarak tedbirsizlik ile ölüme neden olan kimseye verilecek cezayı iki yıl hapisten başlatır. Oysa 375.maddeye göre; Tedbirsizlikle meydana gelen su basması yüzünden ölüme sebep olan kimseye verilecek ceza altı aydan başlar.

383/2 maddeye göre de; yine tedbirsizlikle yangın veya batma sonucu "Ölüm vukua gelirse" faile verilecek ceza bir yıl ağır hapisten başlar. Tedbirsizliğin bu özel hallerini cezalandırmak için ayrı ayrı hükümler konması eşitlik ilkesine aykırıdır. Cezaların şahsa göreliği ilkesi 455.maddenin alt ve üst sınırları arasında hüküm verme yoluyla sağlanabileceğinden 375.maddenin ikinci cümlesiyle 383.maddenin ikinci fıkrası kaldırılmalıdır.

Madde 421

Anayasanın 12.maddesine göre; "Herkes, cinsiyet gözetmeksizin kanun önünde eşittir. "Bu nedenle, 421.maddede" kadınlara ve genç erkeklere söz atanlar (...) hapsolunur. "cümlesinde" "genç" sözcüğü çıkarılmalıdır.

Madde 424

"Mağdur olanların içtimai mevki ve vaziyetlerine ve tecavüzün şümul ve mahiyeti derecesine göre mahkemece takdir edilecek tazminat dahi ayrıca hükmolunur." Biçimindeki maddede "mağdur olanların içtimai mevki ve vaziyetlerine ve "kelimeleri; eşitlik ilkesi gereği kaldırılmalıdır.

Madde 426

Maddeye "Mezkur evrak ve eşya müsadere ve imha olunur" biçiminde yeni bir fıkra eklenmeli. Ayrıca "Bilin ve San'at eserleri, bu madde kapsamı dışındadır" şeklinde bir fıkra daha ilâve olunmalı.

Madde 427

426. maddeye yapılan ilâve karşısında bu madde tamamen kaldırılmalıdır.

Madde 429

Bu maddede "kadın" sözcüklerinin yerlerine "kimse" sözcüğü konarak kadın erkek eşitliği sağlanmalıdır.

Madde 434

Eşitlik ilkesinin sağlanması için bu maddenin birinci ve ikinci fıkraları şu biçime sokulmalıdır.

"Kaçırılan veya alıkonulan kimse ile sanık veya hükümlülerden biri arasında evlenme vukuunda sanık hakkında kamu davası ve hüküm verilmiş ise cezanın çektirilmesi tecil olunur.

Zaman aşımı haddine kadar, kaçırılan tarafından haksız olarak vukua getirilmiş bir sebeple boşanmaya hükmedilirse takibat yenilenir.

Evvelce hüküm verilmiş ise ceza çektirilir.

Madde 435 ve 436

Medeni Kanun; 18 yaşını bitirmiş kimseyi reşit saydığı gibi Ceza Kanunumuz da cezaya tam ehliyet için 21 yaşın bitmesi koşulunu aramamış; 18 yaşın bitmiş olmasını yeter saymıştır. Böyle olunca, sanığa verilecek ceza bakımından mağdurun yaşının önem taşıdığı hallerde de sınırı 21 yaşa kadar uzatmamak, 18 yaşın bitmiş olmasıyla yetinmek gerekir. Sanığın, 18 yaşını bitirmekle tam irade serbestliğine ulaştığını kabul etmek, buna karşılık 21 yaşını bitirmemiş bir mağdurun ise iradesini serbest saymamak eşitlik ilkesine ve hukuk anlayışına ters düşer. Bu nedenle, 435 ve 436.maddelerde mağdur için gösterilen "21 yaşını bitirmemiş olma" koşulu "18 yaşını bitirmemiş" diye düzeltilmelidir.

Madde 438

Fuhuşu kendine meslek edinen bir kadının, da temel hak ve özgürlükleri herkesinki gibi Anayasanın güvencesi altındadır. Onun için böyle bir kadının zorla ırzına geçen ya da onu zorla kaçırılan kişinin cezasını azaltan 438.madde Anayasaya aykırıdır. Kaldırılmalıdır.

Madde 440, 441, 442, 443, 444, 445

Zina çağımızın demokratik hukukunda sadece bir boşanma sebebi olabilir. Bu nedenle Türk Ceza Yasasının 440-445'e kadar olan hükümleri kaldırılmalıdır.

Madde 453-475

Yaşamak herkesin olduğu gibi gayri meşru çocukların da temel haklarından. Yeni doğmuş gayri meşru bir çocuğu öldürenin cezasını "Namus kurtarmak gerekçesiyle indirmek; gayri meşru çocuğun yaşama hakkının inkarı demektir ki bu, Anayasanın 11.maddesine aykırı olduğu gibi hukuk devleti kavramıyla da bağdaşmaz. Bu nedenle. Anayasanın ikinci ve 11.maddelerine aykırı olan 453.madde kaldırılmalıdır.

Yeni doğmuş bir çocuğu, namus kurtarmak gerekçesiyle terk edenlerin cezalarının indirilmesine ilişkin 475.madde de aynı gerekçelerle Anayasaya aykırı olduğundan bu madde de kaldırılmalıdır.

Madde 462

Karısını, "ağır ve şiddetli bir tahrikin husule getirdiği gazap'ın tesiri altında" öldüren koca; 449/1 ve 51/2.maddeler uyarınca 15 yıldan aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasına mahkûm edilir.Oysa, zina yapan karısını öldüren koca; 449/1 ve 462 uyarınca, ağır hapis cezasına değil hapis cezasına ve 15 yıla değil sadece 4 yıla mahkûm edilir.

Her iki katil de suçu, karısının ağır ve şiddetli tahrikinin etkisi altında işlemiştir ve ikisinin de suçu aynıdır. Öyle olduğu halde biri 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırılırken ötekinin sadece 4 yıl hapis cezasıyla kurtulmasını haklı gösterecek hukuka uygun bir gerekçe bulmak olanaksızdır. Zina eden karının, yaşama hakkını zımnen inkâr anlamına gelen bu madde Anayasanın ikinci, 11. ve 12.maddelerine aykırı olduğundan kaldırılmalıdır.

Madde 472

Öteki çocuklarını beslemekte zorluk çeken bir kadın; bir çocuk daha meydana gelmemesi için, içi kan ağlayarak, meşru çocuğunu düşürürse 469.maddeye göre 1 yıldan 4 yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. Meşru çocuğunu düşüren bu kadın için kanuni hiç bir hafifletici sebep yoktur. Oysa, bir kadın gayri meşru cinsî ilişkilerden olma çocuğunu düşürürse, bu suçu "şeref ve namusunu kurtarmak için" işlediği gerekçesiyle 472.maddeye göre cezası üçte ikiye kadar indirilecektir. Buradaki açık adaletsizlik hukuk devleti kavramıyla bağdaşamayacak derecede büyüktür. Maddenin kaldırılması gerekir.

Madde 481

Anayasanın 34.maddesiyle ispat hakkı tanınmış olduğu halde, 481.maddenin ikinci fıkrasının birinci bendinde, ispat hakkı; "266., 267 ve 268.maddelerde beyan olunan haller müstesna olmak üzere" tanınmıştır. Anayasaya aykırı bulunan bu istisnalar kaldırılmalıdır.

Madde 486/2

Anayasanın 31.maddesi "herkes meşru bütün vasıta ve yollar-
dan faydalanmak suretiyle (...) savunma hakkına sahiptir." Hükümünü taşıdığı halde 486.maddenin ikinci fıkrası; savunma hakkının özüne dokunur nitelikte bir sınırlama koymuştur. Bu fıkra da kalkmalıdır.

Madde 525

Madde 173/3' deki gerekçe ile kalkmalıdır.

CEZALARIN İNFAZI HAKKINDA KANUN

Madde 1

Ölüm cezası; yaşama hakkının özüne dokunduğu gibi insan haysiyeti ile bağdaşmadığından Anayasanın 11/2 ve 14/4.maddelerine aykırıdır.

(Anayasanın 64.maddesinde de ölüm cezasından söz edilmekte ise de Anayasanın bu hükmü de Anayasanın ruhuna aykırıdır.)

Madde 2

Ölüm cezası kaldırılınca ikinci madde hükümsüz kalacağından bu madde de kalkacaktır.

Ek Madde 2

Şartla salıverme, izin gibi konularda ve hayati tehlike gösteren hastalık halinde tutuklular; hükümlülerin sahip oldukları huku-
ki olanaktan yoksun bulunuyorlar. Bu haksızlığı gidermek için Kanuna
şu (ek madde 2) eklenmelidir:

"Ek madde 2-Bir aydan fazla tutuklu kalan sanıklar, mahkumiyet hükümlerinin kesinleşmesi beklenmeden bu kanun hükümlerine tâbi tutulurlar.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 399.maddesi bu tutuklular için de geçerlidir."

CEZA MUHAHEMELERİ USULÜ YASASI

Madde 14/2

Anayasamızın 132.maddesine göre, hiçbir kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremeyeceğinden, "Amme emniyeti için dava naklini istemek Adliye vekiline aittir" fıkrası kalkmalıdır.

Madde 61

Anayasanın 19/3.maddesine göre kimse dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanmayacağından, tanığa dininin sorulması antidemokratiktir. Bu nedenle 61.maddedeki "dini" sözcüğü kalkmalıdır.

Madde 86

2.fıkraya şu cümle ilâve edilmelidir:

Kitap, dergi ve gazete yayını yoluyla işlenen suçlarda subut vasıtalarından olmak üzere sadece yeteri kadar nüsha zabt olunabilir. Toplama niteliğinde zabıt kararı verilemez.

Madde 104/3

Anayasanın 30.maddesine göre tutuklama ancak zorunlu hallerde başvurulacak bir önlemdir. 104/3 önlem değil adeta ceza niteliğindedir. Bu nedenle kalkmalıdır.

Madde 107

Anayasanın 30.maddesine göre tutuklanan veya yakalanan kimse- nin durumu hemen yakınlarına bildirileceğinden 107. deki "tutuklama- nın gayesini ihlâl etmemek şartıyla" ve "tutuklanan isterse" kısımları kalkmalıdır.

Madde 108/5

1961 Anayasasının 30.maddesinde, yakalanan kişinin engeç 24 saat sonra yargıç önüne çıkarılması zorunluyken 12 Mart döneminde gerek Anayasanın bu maddesinde gerek usul yasasında yapılan değişiklik- le bu süre çok uzatılmıştır. Anayasanın 14.maddesine aykırı olan bu durumun giderilmesi için yargıç önüne çıkarılma süresi 24 saate indi- rilmelidir.

Madde 117/son

Bir kısım tutukluların kefaletle salıverilmelerini önleyen bu fıkra Anayasanın eşitlik ilkesine aykırıdır.

Esasen bu fıkranın gönderme yaptığı 200.maddenin son fıkrası Anayasa Mahkemesince kaldırılmış olduğundan, bugün uygulama alanı kalmamıştır. Bu nedenle kaldırılmalıdır.

Madde 128/2

108.maddede belirttiğimiz gerekçe uyarınca bu fıkradaki "7 gün içinde" deyimini "24 saat içinde" olarak değiştirilmelidir.

Madde 138

Bu madde yalnız 15 yaşını bitirmemiş olanlara ve akıl ve bedence sakat bulunanlara mahkemece müdafii tayin edilebileceğini kabul etmiştir. Oysa Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine göre, parası olmasa da herkesin kendisini bir müdafii ile savunma hakkı vardır. Bu nedenle madde şu biçimde değiştirilmelidir.

"Sanığın müdafii yoksa mahkemece kendisine bir müdafii tayin olunur. Sanığın geliri yoksa adli yardımdan yararlanır. Parası varken kendisine bir müdafii tayin etmemişse, tarifede yazılı asgari ücret kendisinden alınır."

Madde 143/1

Maddenin 1.fıkrası bugünkü durumuyla Anayasanın 31.maddesindeki savunma hakkını sınırlayan bir maddedir. Fıkra şu şekilde değiştirilmelidir.

"Müdafii soruşturmanın her safhasında davaya ilişkin her çeşit yazı ve belgeleri incelemek hakkına sahiptir.

2 ve 3 kaldırılmalıdır. 4 aynen kalmalıdır.

Madde 144/1

Anayasanın 31.maddesindeki savunma hakkı uyarınca 144/1 şu biçimde değiştirilmelidir.

"Gözaltına alınan veya tutuklu bulunan kişi müdafii ile her zaman görüşebilir ve muhabere edebilir."

Madde 148/3-4

Anayasanın 137.maddesine göre savcılar yalnız idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlıdırlar. Yargısal işlem ve kararlarında bağımsız olmaları gerekir. Bu nedenle Adalet Bakanı ve Valilerin, Savcılara dava açmaları için istemde bulunmalarına ilişkin 3. ve 4. fıkralar kaldırılmalıdır.

Madde 154/1

Savcılarının yargısal işlemlerinde bağımsız olmalarına ilişkin gerekçe savcılara bu konularda yardımcı olan zabıta kuvvetleri içinde geçerlidir.

Bu nedenle bağımsız bir adli zabıta kurulmalı ve 154/1.nin son cümlesi şu biçimi almalıdır.

"Gerek doğrudan doğruya ve gerek adli zabıta makam ve memurları vasıtasıyla hertürlü soruşturmayı yapabilirler."

Madde 180

Anayasanın 31.maddesindeki savunma hakkı uyarınca bu maddeye şu fıkra eklenmelidir.

"Bu muamelelerin yapılması sırasında sanık ve müdahil müdafii de hazır bulunabilir."

Madde 185/2

143 ve 180.maddelerde önerdiğimiz değişiklikler uyarınca 185/2. fıkradan "müdafii" sözcüğü kaldırılmalıdır.

Madde 189

143.maddedeki gerekçeyle 189.maddeye "Cumhuriyet Müddeiumumisinin"den sonra"ve müdafii" sözcükleri eklenmelidir.

Madde 221/2

Anayasanın 31.maddesindeki savunma hakkını sınırlayan şu cümle kaldırılmalıdır.

"141.maddede yazılı hâl müstesna olmak üzere müdafinin manii çıkması tâlik talebi için maznuna bir hak vermez"

Madde 232/1

Anayasanın 31.maddesi uyarınca sanığa savunma hakkını tam olarak sağlamak amacıyla 232.maddenin ilk fıkrasının ilk cümlesi şu biçimi almalıdır.

"Tanık ve bilirkişilere cumhuriyet savcısı, sanık müdafii ve müdahil vekili doğrudan doğruya sorular sorabilirler." Bu takdirde sözcüklerinden itibaren fıkra aynen kalacak.

Madde 233/2

232/1.de önerdiğimiz değişiklik nedeniyle, uygulama alanı kalmayan 2.cümle kaldırılmalıdır.

Madde 318

Anayasanın 31.maddesine göre herkes davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkını meşru bütün vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle kullanabileceğinden sanık müdafinin mürafaada bulunup, müdahil vekilinin bulunamamasına ilişkin hüküm anayasaya aykırıdır. Bu nedenle maddenin ilk cümlesinde maznunun sözcüğünden sonra "veya müdahilin" sözcüklerinin; ikinci cümlesinde maznuna sözcüğünden sonra "ve müdahile" sözcüklerinin eklenmesi gerekir.

Anayasanın savunma hakkına ilişkin aynı maddesi gereğince tutuklu sanık da mürafaada hazır bulunabilmelidir. Bu nedenle 2.fıkra kaldırılmalıdır.

Madde 339/2-3

Şeref ve haysiyet kırıcı bir suçtan dolayı mahkûm olmuş bir kişinin yakınlarını bu hükmün yanlışlığını ortaya koymak hakkından yoksun bırakmak Anayasanın 14. ve 31.maddelerine aykırıdır. Bu nedenle 1.fıkra kalmalı, 2.fıkra şu biçimi almalıdır.

"Kâfi yeterli kanıt varsa mahkeme yeniden duruşma yapmaksızın mahkûmun derhal beraatine karar verir."

3.fıkra kaldırılmalıdır.

Madde 354/son

143.madde için önerdiğimiz değişiklik uyarınca son fıkradan "hâkimin müsaadesiyle" sözcükleri kaldırılmalıdır.

Madde 378

Anayasanın 31.maddesi uyarınca bu maddeye şu fıkra eklenmiştir.

"Savcı ve müdafî duruşmadan çıkarılamaz"

1696 sayılı yasayla getirilen ek maddeler.

Ek Madde 2

Hukukun genel ilkelerinden biri olan "masumluk karinesi"ne aykırı olarak ispat külfetini sanığa yükleyen bu madde kaldırılmalıdır.

ASKERİ CEZA YASALARI

Askeri Yargı'nın demokratik hukuk prensipleri ile açıklanması olanaksızdır.

Askeri Yargıda sanıkların sıfatı bakımından ayrı yasaya, ayrı usule, ayrı mahkemeye tâbi olması anlayışı vardır. Bu anlayış, tabii hâkim ilkesine ve İnsan Hakları Beyannamesinin, "gerek koruma gerek cezalandırmakta kanun herkes için aynıdır." diyen 6.maddesine aykırı düştüğü gibi, Askeri Yargı Anayasa'nın "Kanun önünde eşitlik" ilkesini koyan 12.maddesine de aykırıdır.

Askeri Mahkemelerde hâkim olmayan bir üyenin bulunuşunu ve Askeri Hâkimler yasasını dikkate aldığımızda, Anayasa'nın 7. ve 14. maddelerine aykırılık açıkça gözükmektedir.

Askeri görevin özelliklerine uyan bir mahkeme anlayışı kabul edilebilir. Fakat askeri mahkemelerin yetkilerini, bu mahkemelerin kuruluşunu açıklayan fikirleri aşan şekilde, genişleten anlayışta mahkemeleri düzenleyen yasa hükümlerinin değiştirilmesi zorunludur.

Özellikle, sivil kişilerin Askeri Yargı'da yargılanmaları yolunun kapatılması demokratik hukuk devleti gereklerindedir.

Siyasi Mahkeme olarak Askeri Mahkemelerin görevlendirilmesi tatbikatı Anayasanın başlangıç hükümlerine aykırıdır.

Tatbikatta, yürürlükte olan yasalar izin vermediği halde, sivilin bir kısım basın suçlarına da Askeri Yargıda bakılmaktadır. Yasalara aykırı olan bu uygulama, aynı şekilde, Anayasanın başlangıç hükümlerine ve genel hukuk ilkelerine de aykırıdır.

ASKERİ CEZA KANUNU

(1632 Sayılı)

Madde 1

Ölüm cezası, (TCK. kaldırılmasını istediğimiz gerekçelerle) "insan haysiyeti ile bağdaşmayan" bir ceza olduğundan, Anayasanın 11/2. ve 14/4.maddesine aykırı olduğundan kaldırılmalıdır.

Bu yasanın diğer maddelerinde yazılı olan (Örn.20, 55, 56, 60.) ölüm cezaları da kaldırılmalı, yerine müebbet hapis cezası konmalıdır.

Madde 7/C

1402 sayılı Sıkıyönetim Yasasının 18.maddesi değiştirilerek, "savaş hali" durumunun yalnızca (fiili savaş durumu) ile sınırlandırılması gerekmektedir.

Madde 26

"Katıksız hapis" cezası Anayasanın 14.maddesine aykırı olduğundan kaldırılmalıdır.

Madde 47/A

Maddenin anılan bendindeki bazı suçlara verilecek cezaların tecil edilmeyeceğine değinen hüküm Anayasanın eşitlik ilkesine ve hâkimlerin bağımsızlığı ilkesine aykırı olup, kaldırılmalıdır.

Madde 148/B

TCK. 141 ve 142. maddelerinin kaldırılması gerektiği düşüncesi karşısında bu madde de kalkmalıdır.

Ek Madde 1

Askeri Yargı'nın sınırlarını genişletmekte ve yargı birliği kuralını da zedelemektedir. Kaldırılmalıdır.

Ek Madde 2

Bu madde de; Askeri Yargı'nın sınırlarını genişletmekte, yargı birliği kuralını zedelemektedir. Kaldırılmalıdır.

ASKERİ MAHKEMELER KURULUŞU ve YARGILAMA USULÜ KANUNU
(353 sayılı)

Madde 2

Askeri Mahkemelerin kuruluşunda, hâkim olmayan bir subay üyenin bulunması, Anayasada yer alan kişi dokunulmazlığı, hâkimlik teminatı, mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik niteliği, kavramları ile bağdaşmamaktadır. Bu nedenle, bu madde Anayasanın 14. 132. 133. 134. maddelerine aykırıdır.

Madde 3

Bu madde de 2.madde için açıkladığımız nedenlerle antidemokratiktir.

Madde 5

Bu madde de 2.madde için açıkladığımız nedenlerle antidemokratiktir.

Madde 11

Asker olmayan kişilerin, askeri mahkemelerde yargılanmalarını öngören bu madde, raporumuzun "giriş" kısmında açıkladığımız nedenlerle kaldırılmalıdır.

Özellikle, bu maddenin (D) bendi, yargı birliği kuralını açıkça ihlâl etmektedir. Aynı zamanda, Anayasa'nın 7.maddesine ve kanun önünde eşitlik ilkesini getiren 12.maddesine aykırıdır. Bu madde, "kişi dokunulmazlığı ve hürriyetlerinin ancak hâkim kararı ile kayıtlanabileceğini" söyleyen 14.maddesine aykırıdır. Bu madde ile Askeri Yargı'nın yargılama sınırları da genişletilerek demokratik hukuk ilkelerine ters düşülmüştür. 8.6.1972 tarihinde değiştirilen bu maddenin kaldırılması Anayasanın ve demokrasinin genel prensipleri gereğidir.

Madde 52/son

1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 18.maddesinin değiştirilerek, "Savaş Hali"nin, yalnızca fiili savaş hali durumuna münhasır bırakılması gerekmektedir.

Madde 71/D

Bu madde, Anayasanın genel ilkelerine ve C.M.U.K. genel prensiplerine aykırıdır. Bu madde, C.M.U.K. 104.maddesinin değiştirilmesi için ileri sürdüğümüz gerekçeler doğrultusunda değiştirilmelidir.

Madde 72/1-2

Bu maddenin 1. ve 2.fıkraları, hertürlü suçlarda gözaltı süresi en fazla yirmidört saat olarak değiştirilmelidir.

Bu maddenin değiştirilmesi gerekçesini, C.M.U.K. da buna tekbül eden maddelerin değiştirilmesi gerekçesinde açıklamış bulunuyoruz.

Madde 80

Bu madde de gözaltı süresi hertürlü suçlarda yirmidört saat olarak değiştirilmelidir.

Madde 85

1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 18.maddesi, "savaş hali" yalnızca fiili savaş hali ile sınırlı kalmak üzere değiştirilmelidir.

Madde 87

C.M.U.K. 138.maddesinde önerdiğimiz "mecburi müdafilik" sistemi bu madde ile de aynı nedenle getirilmelidir.

Madde 90-91

C.M.U.K. 143. ve 144. maddelerinde önerdiğimiz şeklin doğrultusunda bu maddeler de değiştirilmelidir.

Madde 116/1

2.madde için açıkladığımız nedenlerle bu madde kaldırılmalıdır.

Madde 120/son

1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 18.maddesi, "savaş hali" yalnızca fiili savaş hali ile sınırlı kalmak üzere değiştirilmelidir.

Madde 136/4

1972'de eklenen ve savunma hakkını kısıtlayan bu fıkra kaldırılmalıdır.

Madde 143

1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 18.maddesi "savaş hali" yalnızca fiili savaş hali ile sınırlı kalmak üzere değiştirilmelidir.

Madde 145

C.M.U.K.232.maddesi için önerdiğimiz değişiklik doğrultusunda bu madde de değiştirilmelidir.

Madde 153/son ve Madde 160/son

1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 18.maddesi, "savaş hali" yalnızca fiili savaş haliyle sınırlı kalmak üzere değiştirilmelidir.

Madde 177

Bu madde, teyp bandını da tutanak yerine kullanabilme olanağını getirmektedir ki bu da delil sistemimize aykırıdır.

Madde 245

Bu maddedeki ölüm cezası yukarıda açıkladığımız nedenlerle kaldırılmalıdır.

BAROLAR BİRLİĞİ
GENEL KURUL BAŞKANLIĞINA

ÇALIŞMA ve SOSYAL GÜVENLİK YASALARI ile ilgili
KOMİSYON RAPORU

KOMİSYON

- Başkan : Av.Cengiz İLHAN (İmza)
Raportör : Av.Ayten DİK "
Sözcü. : Av.Alp SELEK "
Üye : Av.Müşir Kaya CANPOLAT (İmza)
Üye : Av.İhsan SARAÇLAR (274, 275, 506 Sayılı Yasalarla ilgili müzakerelere katılarak görüşlerimi ortaya koyamadım.) -İmza-
Üye : Av.Mahver ÖZTOP (İmza)
Üye : Av.Aziz Behçet ÇOMAKOĞLU (İmza)

Sayın Başkanlığa,

Komisyon çalışmalarına başlarken çalışma ve sosyal güvenlik yasalarından:

1475 Sayılı İş Yasası

274 Sayılı Sendikalar Yasası

275 Sayılı Toplu İş Grev ve Lokavt Yasası

506 Sayılı Sosyal Sigortalar

Yasasını gündem maddesi çerçevesinde inceleme konusu yapmıştır. Ancak Deniz İş Yasası, Basında çalışanlarla ilgili yasa ve Sosyal Güvenlikle ilgili diğer yasalara bazı akitler yapmakla yetinmek zorunda kalmıştır. İnceleme konusu yasalar için önerilen ilkelerin benzer yasalar içinde geçerli olduğu görüşünü saptamakla yetindiğimiz için kısa süreli bir çalışmadan dolayı Genel Kurulun Komisyonumuzu bağışlayacağını ümit ediyoruz. Komisyonumuz çalışmalarına Barolar Birliği, Başkanlık ve Yönetim Kurulu raporunu, İstanbul Barosu ile İzmir Barosunun hazırladığı ön çalışmaları, inceleme konusu yasaları ve Anayasayı esas almış, uygulamanın öğrettiği bilgileri, genel hukuk ilkelerini gözönünde tutmuştur.

Çalışma ve Sosyal Güvenlikle ilgili yasaların demokratikleştirilmesi aşağıda saptanan sıra ile ele alınmıştır.

Çalışmalarımızda hükümler sadece Anayasaya aykırılıkları açısından değil Anayasaya uygunluğu gözönüne alınarak incelenmiştir. Özellikle bir ölçü dahilinde çalışmalar sürdürülmüştür.

İŞ YASASI İLE İLGİLİ RAPOR

Ayrıcalık tanınmaksızın tüm çalışanların İş Kanunu kapsamına alınması gerekir. Kişilerin çalıştıkları işler bakımından ayrıma tâbi tutulması Anayasaya aykırıdır. Bu nedenle 1475 sayılı Yasanın 5.maddesi, 854 sayılı Yasanın 1.maddesi, 5953 sayılı Yasanın 2.maddesi Anayasanın eşitlik, çalışmanın korunmaya değer olması ilkesine aykırı olup kaldırılması gerekir. (Anayasa M.42/2, 2,8). Anılan kanunların kapsamıyla ilgili hükümleri bu ilkeye göre düzenlenmelidir.

İŞ GÜVENCESİ: (İş.K.M.13)

Anayasanın 42.maddesine göre Devlet çalışmayı korur, çalışma hayatının kararlılık içerisinde gelişmesi için sosyal ve iktisadi tedbirleri alır. Bu nedendir ki Devletimiz 1475 sayılı Yasa ile çalışma hayatını düzenlemiş, sözleşme serbestisini sınırlamıştır. Ne varki bu sınırlandırmada sebepsiz fesih müessesesi kabul edilerek çalışanların güvenceleri tam gerçekleştirilememiştir.

Bu gerçekleşme 1475 sayılı Yasada aynı zamanda fesih sebeplerinin de belirlenip teker teker sayılması ile mümkün olacaktır. Yani taraflar iş sözleşmesini ancak yasada belirlenen sebeplerin varlığı halinde fesih edebileceklerdir. Şüphesiz bu sebeplerin varlığı konusunda taraflar arasında çıkacak anlaşmazlığın çözüm yeri bağımsız yargı organıdır.

Bu düzenleme Anayasanın 40.maddesinde yazılı çalışma ve sözleşme hürriyeti hükümlerine de uygundur.

Madde 17

İş Kanununun 17.maddesinde yazılı kıdem tazminatı verilmeden fesih sebebi üzerinde uzun boylu tartışılabilir. Ne var ki asıl sorun, hangi nedenle olursa olsun işçinin, yılların emeği ile kazandığı kıdem tazminatı hakkından mahrum edilmesi sorunudur.

a)Kıdem tazminatı Anayasa ve Kanunlardan gelen objektif bir haktır. İşçinin, işverene veya işyerine karşı subjektif bir davranışı sonucu bu hakkını yitirmesi söz konusu olmamalıdır. Bu, kazanılmış bir hakkın ortadan kaldırılması anlamına gelir.

b)Bu, diğer yönden kanunsuz ceza hükmüdür. Zira işçi kusurlu davranışı nedeniyle kıdem tazminatından yoksun kılınarak mal varlığı ile cezalandırılmaktadır.

c) İşçinin kusurlu davranışı nedeniyle işverenlerin sebepsiz zenginleşmelerine yol açan bu hükmü hukuk ilkeleri yönünden açıklamak mümkün değildir.

d) Bu durum bir başka yönden de eşitlik ilkesine aykırılık göstermektedir.

Madde 12

Deneme süresinin sözleşme ile uzatılabilmesi, örgütlü işçi ile örgütsüz işçi arasında ayırım getirmekte, örgütsüz işçinin kısa bir süre de olsa Yasal haklardan yararlanma olanağını ortadan kaldırmaktadır. Bu bakımdan 12.maddedeki ikili süre Anayasa ve hukuka uygun görülmemiştir. Tek bir süre uygulanmalıdır. 2.fıkra kaldırılmalıdır.

Madde 14 KIDEM TAZMİNATI

14/1 maddede kabul edilen kıdem tazminatının miktarı aynı maddenin bir diğer fıkrasında getirilen hükümle kayıtlanmıştır. Bu hüküm kazanılmış bir hakkı keyfi bir tavanla sınırlandırdığı gibi Anayasanın 42.maddesindeki çalışmanın korunması ilkesiyle de bağdaşmaz.

Madde 13 ASGARİ ÜCRET

Asgari ücretin tesbiti sosyal adalet ilkelerinin Anayasanın 41, 42 ve 45.maddelerinin gereğidir. Aynı gerek, asgari ücretin takdirî ölçülerle değil, objektif olarak tesbitini zorunlu kılar. Oysa 1475 sayılı yasanın 33.maddesi, takdire büyük olanak tanımakla bu zorunluğu önemsememiştir. Bu bakımdan Anayasaya uygun değildir, uygun hale getirilmelidir. Asgarî ücretin tesbitinde objektif ölçüler benimsenmelidir. Öte yandan, sosyal adalet ilkesine göre, asgarî ücretin vergilendirilmesine geçerli bir izah tarzı bulmak mümkün değildir.

Madde 28

Asgarî ücret işçinin asgarî yaşam koşuludur. Asgarî yaşam koşulunun tüm olarak haczedilmemesi ise Anayasa ve Genel Hukuk ilkelerinin bir gereğidir.

1475/28, 854/32 maddeleri bu ilkeye göre düzenlenmelidir.

ÜCRETLİ İZİN 1475/49 ve 56

Ücretli yıllık izin, Anayasanın 44.maddesine göre çalışan her kişinin Anayasal bir hakkıdır. İzin süresinin çalışma süresi ile orantılı olarak artması ve bunun kanunlarla düzenlenmesi bu anayasal hakkın bir gereğidir. Ne varki, 1475 sayılı Yasada izin süreleri kişinin toplam çalışma süresine göre değil,

son çalıştığı işyerindeki süreye göre düzenlenmiş, böylece Anayasaya uygun olmayan bir durum yaratılmıştır.

1475/49.madde; izin sürelerinin kişinin toplam çalışma sürelerinin hesaba katılması suretiyle düzenlenmeli, iş hayatı, kıdem esas alınarak Anayasaya uygun hale getirilmelidir.

Öbür taraftan 1475 sayılı Yasanın 56.maddesi de (854/40) işçinin izin hakkını ve ücretini ortadan kaldıran bir hükümdür. Bu hükmün kazanılmış hak ilkesiyle bağdaştırılması olanaksızdır. Anayasa ve Genel Hukuk ilkelerine aykırı olan bu hükmün kaldırılması gereği kesin olup, tartışılmaz.

NOT: Diğer iş mevzuatının da buna uygun olarak düzenlenmesi gerekir.

HAFTA TATILI (1475/61-a)

Kanun gereği olarak Cumartesi günü de hafta tatili kapsamı içine alınmıştır. Eşitlik ilkesinin bir sonucu olarak Cumartesi gününün tatil olarak kabulü İş Kanunu bakımından da zorunludur. Bu ilke doğrultusunda hareket edilerek ve memurlar ile Toplu Sözleşmeden yararlananlar örneği de gözönüne alınarak çalışma saatinin haftada 40 saat ve Cumartesi gününün tatil olarak kabulü İş Kanunu ile pekiştirilmelidir.

Maddenin bu şekilde muhafazası eşitlik durumuna hukuki dayanak sağlamamaktadır.

ÜCRET KESİNTİSİ CEZASI 1475/32

Cezalandırma, Hukukumuzda göre mutlaka yasaya dayandırılması gereken bir haktır ve ancak yargı yetkisini kullanan bir organ tarafından verilebilir. İşverene, hem de tek taraflı olarak ceza verme yetkisinin ve hakkının tanınması eşitlik ilkesine aykırı olduğu gibi bir bakıma bir kamu yetkisinin kullanılması sonucunu doğurmaktadır.

Anayasaya aykırı olan bu maddenin kaldırılması gerekmektedir.

CEZA HÜKÜMLERİ 1475/97 ve DİĞERLERİ

Önemli olan sadece bir hakkın tanınması ve düzenlenmesi değil aynı zamanda etkinliğinin ve geçerliğinin sağlanmasıdır. Nitekim 1475 sayılı Yasa, düzenlediği iş yaşamında getirdiği kuralların etkinliğini sağlamak için cezaî müeyyideler de öngörmüş bulunmaktadır. Ne varki, günümüz koşullarında, bu cezalar yetersiz kalmakla; yetersizlik, İş Yasasının etkinliğinin tartışılmasına dek uzanmaktadır.

Cezaların günün ekonomik koşullarına uygun hale getirilmesi İş Kanununun etkinliğinin sağlanması için gereklidir.

İCRA ve İFLAS YASASI BAKIMINDAN İŞÇİ ÜCRETLERİ

KIDEM TAZMİNATI, DİĞER TAZMİNAT ALACAKLARI:

İc.İf.Yasası, haciz ve iflas hallerinde, işçi ücretleri, kıdem tazminatı ve diğer tazminat alacakları bakımından yeterli güvenciyi sağlayamamaktadır. Bilindiği üzere, hacze iştirak dereceleriyle iflas halinde alacakların sırasında işçinin sadece altı aylık ücreti birinci sırada olup, kıdem tazminatları ve diğer tazminat alacakları âdi alacak işlemi görmektedir. Bu da uygulamada, çalışanların kıdem tazminatlarını ve diğer tazminat alacaklarını yeterince tahsil edememeleri gibi bir sonuç yaratmaktadır. Kıdem tazminatı Anayasal ve objektif bir alacak hakkı olduğuna göre, bu tazminatın tahsili bakımından yeterli güvencenin getirilmesi, alacağı kanunu rehin hakkı ile pekiştirilerek İcra ve İflas Yasasında bu doğrultuda değişiklik yapılması ve İş Yasasının ilgili hükümlerinin, işçi alacaklarının kanunî rehin hakkı güvencesi altına alınması gerekmektedir. Şüphesiz bu da yeterli değildir. Konu bu açıdan, daha ayrıntılı ve Türk mevzuatı gözönüne alınarak bir araştırma ile çözümlenmelidir.

HİZMET AKDİNE AYKIRILIK

İşçi ile işveren arasındaki hizmet akdine, işveren tarafından aykırı davranışta bulunulması ve bu aykırılık nedeniyle işçinin genel hukuk hükümlerine göre bir tazminata hak kazanması halinde, bilindiği üzere, yargı organları Borçlar Yasasına göre hüküm tesis etmektedirler. Ancak, işçi ile işveren arasındaki hizmet akdinden ve işverenin akde aykırı davranışından doğan alacak, yukarıda belirtildiği gibi, tamamen Borçlar Yasasından doğmakta ve işverenin işçiye karşı akdî bir yükümlülüğünü oluşturmaktadır.

Uygulamada, işçiye sosyal güvenlik kurumlarından iş kazası ya da meslek hastalığı nedeniyle tanınan hakların, işçinin hizmet akdi dolayısıyla teşekkül etmiş olacağından mahsup edildiği görülmektedir. Devletin işçiye tanıdığı sosyal güvenlik ile işçinin hizmet akdinden doğan alacağıının, işveren yararına olarak birbirine karıştırılması, aslında, işçinin akdî haklarına bir müdahaledir.

Bu müdahaleyi haklı kılacak kutsal bir ilke düşünülemez. Bu nedenle, müdahaleyi ortadan kaldıracak, işçinin işverenden olan ve işverenin hizmet akdine aykırı davranışından kaynaklanan alacaklarını tastamam ve eksiksiz olarak almasını sağlayacak bir hüküm yasalarımıza getirilmeli ve uygulamada görülen olayın Anayasal ilke ile çelişen yönü ortadan kaldırılmalıdır. Akiddeden doğan haklara şu ya da bu nedenle müdahalenin, Anayasa ve Hukuk ile bağdaştırılamıyacağı görüşündeyiz.

İBRA ve KAYDI İHTİRAZİ

İbra, eşit koşullarda geçerlilik kazanabilecek hukuki bir müessesedir. Bir başka deyişle, akit serbestliğini esas alan Klâsik Borçlar Hukukuna ait bir müessesedir.

Oysa, İş Hukuku, İş Yasaları, çalışanların çalıştırılanlara oranla ekonomik bakımdan büyük ölçüde güçsüz olmaları nedeniyle irade özgürlüklerinin sınırlı bulunduğu gerçeğinden, yani bir dengesizlikten kaynaklanmakta ve Anayasamızın çalışma hayatının düzenlenmesine ilişkin ilkeleri de çalışanlar ile çalıştıranlar arasındaki bu dengesizliğin giderilmesi amacına yönelik bulunmaktadır.

Bir yandan, dengeli bir çalışma hayatı düzenlemek, öte yandan, ekonomik güçsüzlükleri tartışma götürmez kişilerin irade serbestliğine sahip bulduklarını varsayarak klâsik borçlar hukukunun ibra ve kaydi ihtirazi müessesesine iş ilişkilerinde de geçerlilik tanımak, bağdaştırılması çok güç bir durum yaratmak, çelişkilere çelişki katmaktır. Bu bakımdan, emeğin sermaye karşısında korunması anayasa ilkesi ile ibra ve kaydi ihtirazi müessesesini bugünkü biçimiyle bağdaştırmak bizce olanaksızdır.

Sonuç olarak, İş Yasasına açık ve seçik bir hüküm konularak klâsik ibra ve kaydi müessesesi çalışanlar yararına düzenlenmeli ve işverenin ibra etse ve kaydi ihtirazi koymasa bile çalışan kişilere, işçilere, maddi durumu ve alacaklarını, ibradan sonra da, talep edebilmek ve kanıtlandırabilmek hakkı tanınmalıdır.

ZAMAN AŞIMI

Yukarıdaki gerçeklere, zamanaşımının başlangıcı bakımından da değer verilmelidir. Borçlar Yasasının 132/4.maddesinde hizmetçiler için öngörülen zaman aşımının hizmet süresinin bitiminden itibaren işlemeye başlaması kuralının, İş Yasasında da uygulanması zorunlu görülmüştür.

274 SAYILI SENDİKALAR KANUNU ile
275 SAYILI TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ, GREV ve LOKAVT KANUNU
HAKKINDA R A P O R

1)İstanbul Barosu tarafından Toplu İş Sözleşmesi ve grev yasası ön tasarı önerisi, komisyonumuz çalışmalarına esas olmak üzere İstanbul Barosunca sunulmuş bulunmaktadır. Gerçekten, incelemeye değer bulunan bu tasarı Komisyonumuzun raporuna eklenmiştir.

Görevini, 274 ve 275 sayılı kanunların Anayasaya aykırı olan, ya da Anayasa hükümlerine uygun bulunmayan hükümlerini saptamakla sınırlı gören Komisyonumuz çalışmalarını bu çerçevede içerisinde yürütmeyi kararlaştırmış ve İstanbul Barosunun ön tasarı önerisini değerlendirilmek üzere Türkiye Barolar Birliğine sunulmasına karar vermiştir.

2)İş Yasası ile ilgili değerlendirmemizde saptadığımız üzere, Anayasamız çalışanları korunmaya değer bulmuştur. Anayasamıza göre çalışma hayatı bir taraftan Yasalarla düzenlenip korunurken, öte yandan, çalışanların örgütlenmeleri ve Toplu sözleşme ve grev haklarının etkili bir biçimde kullanarak Demokratik yollarla kendi haklarına kendilerinin sahip çıkmaları amacı gözetilmiştir. Bunun içindir ki toplu sözleşme yapma hakkı ile grev hakkı Anayasal birer haktır. Bir hakkın Anayasada tanınmış olması elbetteki yeterli değildir. Bu hakkın kullanılmasını düzenleyen yasaların hakların somut ve etkili biçimde gerçekleşmesine de olanak sağlaması gerekir. Ancak o zaman Anayasaya uygunluktan Anayasanın somutlaştırılmasından söz edilebilir.

275 sayılı Toplu Sözleşme ve Grev Kanunu bu ölçüler içerisinde ele alınınca aşağıda belirtilen hususların, Anayasaya aykırı ya da uygun olmadığı hemen görülür.

Gerçekten:

1-275 sayılı Kanunun 1.maddesi Toplu Sözleşmelerin konusunu ve amacını çok dar bir çerçevede içerisine almış bulunmaktadır.

2-Toplu sözleşme yetkisinin saptanmasında "Referandum"a her türlü tartışmayı ortadan kaldıracak biçimde, açık ve seçik olarak yasal imkân vererek, sorunun çözülmesi gerekir.

Geçmiş yılların tecrübeleri ve örnekleri de gözönüne alınınca, sorunun ivediliği ve önemi daha da iyi anlaşılmaktadır.

Esasen mahkemelerin -olayların zorunluluğu sonucu- uyguladığı bu sistem, ihtiyacı en doğru ve demokratik biçimde çözümleyecek bir yoldur.

3-Grev, sadece Toplu İş Sözleşmesinin müeyyidesi değil, Anayasal bir haktır. İşçi-İşveren ilişkileri sadece toplu sözleşme ile sınırlandırılmıyacağına göre, bu hakkın yalnızca toplu sözleşme müeyyidesi olmaktan çıkarılması geniş kapsamlı olarak tanınması gerekir. Bu bakımdan 275 sayılı Yasanın 19, 23, 24, 25, 29, 54, 56 ve 58.maddeleri değiştirilmeli, hangi amaçla olursa olsun "genel grev", "kademeli grev", "dayanışma grevi" ve benzeri grev hakları çalışanlara tanınmalıdır.

4-Anayasamızda lokavt hakkı tanınmamıştır. 275 sayılı Yasanın 18.maddesi değiştirilerek lokavt hakkı kaldırılmalı, lokavt yasağı açıkça getirilerek düzenleme Anayasaya uygun hale getirilmelidir.

5-Grev hakkının etkinliği, grev alanları ile yakından ilgilidir. 20.maddenin grev alanlarını -hakkın özünü etkileyecek biçimde daralttığı bir gerçektir. Hakkın özüne uygun bir düzenleme ile 20. madde yeniden ele alınmalıdır.

6-Grev yapma Anayasal bir hakkın kullanılmasıdır. Hakların kullanılmasında ise yürütme organının müdahalesi düşünülemez. Bu bakımdan da yürütmeye grevi durdurma yetkisi tanıyan 21.madde kaldırılmalıdır.

7-Toplu Sözleşme prosedürünü düzenleyen hükümler, hakkın etkinliğini ortadan kaldıracak sınırlara varmamalıdır. 275 sayılı Yasanın Toplu Sözleşme prosedürü, toplu sözleşme hakkının etkinliğini sağlayacak nitelikte görülmemiş olup, bu hükümlerin de yeniden gözden geçirilip Anayasal ilkelere uygunluğunun sağlanması gerekmektedir.

III)Yukarıda 275 sayılı Yasanın incelenmesinde gözönüne alınan genel çerçeve içersinde 274 sayılı Yasa da incelenmiş ve Anayasaya aykırı olan ya da uygun bulunmayan aşağıdaki hükümler saptanmıştır:

1-Kamu kesiminde çalışanların büyük bir kısmını sendika kurmak ve sendika üyesi olmak hakkından yoksun bırakan 2.maddenin 4. bendi,

2-Sendika üyeliğini sınırlandıran ve gereksiz engeller getiren 4.madde,

3-İşçinin dilediği anda, üye olduğu sendikadan ayrılmasını ve genel olarak sendika değiştirmesini büyük ölçüde engellediği için 6.madde,

4-İş kolları Yönetmeliğinin yürütme organınca dilediği biçimde, evrensel sendikal ilkelere ters olarak değiştirilme olanağını sağladığı ve yasal güvenceyi ortadan kaldırdığı için 9.madde,

5-Uluslararası örgütlere katılabilme olanağını büyük ölçüde sınırlayan ve özellikle Bakanlar Kuruluna aksi yönde yetki veren 10.madde,

6-Sendikaların feshi veya intisahı halinde mallarının bu sendikaların ve üyelerinin kararlarına bakılmaksızın, kendilerine yabancı örgütlere devrini sağlayan 18.madde,

7-Toplu sözleşme yapan sendika ve yapmamış sendika arasında temsilci tayin etme olanağı bakımından ayırım yapan 20.madde,

8-Sendikaların uluslararası yardımlardan yoksun kalması sonucunu doğurabildiği için 22.maddenin 3.bendi,

9-Sendikaların mülk edinebilme olanağını sınırlayan 24.madde,

10-Sendikaların hesaplarının gelir ve giderlerinin yürütme organınca kontrol edilmesi olanağını sağladığı için 29.madde,

11-Sendikaların varlığı için çok önemli tehlikeler getiren 30.madde, demokratik esaslara ve Anayasaya göre üyelere zarar vermiyecek şekilde yeniden düzenlenmelidir.

12-Genel olarak işçilere hapis cezaları ve işverenlere ise para cezaları getiren 31.madde,

Anayasanın 1, 2, 10, 42, 46.maddelerine aykırı düşen hükümler taşıdığından yeniden düzenlenmeleri gerekmektedir.

SOSYAL GÜVENLİK YASALARININ ANTI-DEMOKRATİK HÜKÜMLERİ

Gerek Sosyal Sigortalar gerek Emekli Sandığı ve gerekse Bağ-Kur Yasasından eşitlik ilkesini zedeleyen, çağdaş sosyal güvenlik ilkelerine ve demokratik işlerliğe aykırı hükümler bulunmaktadır.

Yaşlılık aylığının tesbiti, ölüm sigortasından yararlanma süreleri farklı tutulduğu gibi konut kredisinden yararlanmak, aylığın kesilmesi yaşlılık sigortasından yararlanmak için kabul edilen süreler ilgili yasalarda eşitlik kurallarına aykırı olarak düzenlenmiştir.

506 sayılı S.S.K.nun 53/D.maddesi ilk defa çalışmaya başlandığı sırada malûl sayılan sigortalı, maluliyet sigortasının şartlarını yerine getirdiği halde bu sigortalı, maluliyet sigortasının şartlarını yerine getirdiği halde bu sigortadan yararlanamamaktadır. Öte yandan iş yasası hükümlü değiştirilmesine olanak verdiği halde 657 sayılı Yasanın 48/A-5 maddesi bunu engellemektedir.

506 SAYILI SOSYAL SİGORTALAR KURUMU YASASININ DEĞİŞTİRİLMESİ ve DEMOKRATİKLEŞTİRİLMESİ GEREKEN HÜKÜMLERİ

506 sayılı yasanın kapsamı genişletilmelidir. Tarım işçileri ve ev hizmetlerinde çalışanlarda bu yasa kapsamına alınmalıdır.

Sürekli iş görmezliği tahsisatını % 10 iş gücü kaybına bağlayan 19.maddedeki sınırlama kaldırılıp, her malûliyet oranına tahsisat yapılabilmesi geçici iş görmezlik ödeneği de sigortalıyı mağdur etmeyecek ve tam ücretini karşılama miktarda olması sağlanmalıdır. İşverenin sorumluluğunu düzenleyen 26.madde etkisiz ve yetersiz olduğundan yeniden düzenlenmeli meslek hastalığının tesbitini düzenleyen kayıtlamalar genişletilmeli işçilerin (sigortalıların) kurum kararlarına itirazları 5 yıllık süreye çıkarılmalıdır.

Sağlık yardımlarının en çok, 18 ay olarak süresi artırılmalı sigortalı kadının ölümü halinde kocasına da aynı koşullarla tahsisat yapılarak kadın erkek eşitliği sağlanmalıdır. 45-46-47.maddelerde kadınlar için dar tutulan doğum gebelik ve emzirme koşulları çağdaşlaştırılmalıdır.

Sigortalılık niteliğinin yitirilmesine ilişkin 51.maddedeki kayıtlamalar kaldırılarak yeniden düzenlenmelidir.

Malullük için çalışma gücünün 2/3'nin kaybını zorunlu gören 53.maddedeki işlemez sınırlama değiştirilmeli ve genişletilmelidir. Yine malullük aylığına ilişkin 54.maddedeki kayıtlar genişletilmelidir.

Sigortalının yaşlılık aylığından yararlanmasının 5000 işgünü pirim ödemesine bağlayan 60.madde günün koşullarına göre 3000 işgünü olarak düzenlenmelidir. Ölüm sigortasından yararlanmayı düzenleyen 65.maddedeki hak sahiplerine yapılacak yardımlar çoğaltılmalı ve kendi piriminin karşılığını almakta olduklarından işverenin ödemesi gereken maddi zarardan sigortaca yapılacak yardımların indirilmesi kaldırılmalıdır.

Sigortalının ödemesi gereken ve yüksek tutulan primi oranları azaltılarak işveren paylarına ilâveler yapıp işverenlerin pirimlerini zamanında ödemelerini sağlayacak yaptırım ve yeni düzenlemeler getirilmelidir.

Isteğe bağlı sigortalılık sürelerinin ve koşullarının sigortalıyı koruyucu biçimde değiştirilmesi sağlanmalıdır.

Kurum ve yüksek sağlık kurulu raporlarının kesinliğine ilişkin 109.madde değiştirilerek bu kurul kararlarının yargı mercilerince yeniden saptanmalıdır.

Yüksek Sağlık Kurulunun oluşmasında işçilerin seçeceği temsilci sayısı çoğaltılmalı bu kurulda işveren temsilcisinin bulunmasına gerekli olmadığından teşkili yeniden düzenlenmelidir.

İşverenlerin pirimlerini ödememeleri geciktirmeleri ve edimlerini yerine getirmemeleri halinde mevcut yasada çok az miktarda para cezası olarak getirilen yaptırımların artırılarak aynı zamanda hapis cezalarıyla da etkin biçimde yaptırım uygulanmasını sağlayacak değişikliklerin yapılması gerektiği, görüşünde olduğumuzu saygı ile açıklarız.

TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ ve GREV YASASI
ÖNTASARI ÖNERİSİ
Birinci Bölüm
TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ

Madde 1- Toplu İş Sözleşmesinin Tanımı

Bu yasa anlamında toplu iş sözleşmesi; çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki çalışma koşullarının saptanmasını tarafların hak ve borçlarının belirlenmesini, tarafları ilgilendiren konuları, bunların uygulanması ve denetimi ile hususları düzenleyen bir bağittir.

Madde 2- Toplu İş Sözleşmesi Kapsamı

Toplu iş sözleşmesi tüm çalışanları kapsar. Çalışanın kadro karşılığı ücret almakta olması, emekli sandığına bağlı bulunması, İktisadi Devlet teşekküllerinde ya da Devlet dairelerinde çalışmakta bulunması onun sendikalaşma ve sözleşme yapma hakkını ortadan kaldırmaz.

Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu görevlerinin gerekli kıldığı, aslî ve sürekli görevleri görenler, diğer bir deyişle kamu erkini doğrudan kullananlar bu kanunun kapsamı dışındadırlar.

Madde 3- Toplu İş Sözleşmesinin Hükümü

Toplu İş Sözleşmesinde olumsuzu belirtilmedikçe, hizmet sözleşmeleri ve atama işlemleri toplu iş sözleşmesine aykırı olamaz. Hizmet Sözleşmelerinin ve atama işlemlerinin, toplu iş sözleşmesine aykırı kurallarının yerini toplu iş sözleşmesindeki kurallar alır.

Hizmet sözleşmesinde ve atama işleminde düzenlenmiyen konularda toplu iş sözleşmesindeki kurallar uygulanır. Hizmet sözleşmesindeki ve atama işlemlerindeki işçi yararına kurallar geçerlidir.

Herne biçimde olursa olsun, sona eren bir sözleşmenin kuralları yenisi yürürlüğe girinceye kadar geçerliliğini sürdürür. Sözleşme yapıldıktan sonra sözleşmeden faydalanamıyan işçilere yapılacak zamlar Toplu Sözleşmeden faydalanan tüm işçilere de yeni bir zam olarak teşmil edilir.

Madde 4- Toplu İş Sözleşmesinin Süresi ve Bitimi

Toplu İş Sözleşmesi bir ya da iki sene süreli olarak yapılabilir. Süresiz ya da daha uzun süreli toplu iş sözleşmesi yapılamaz.

Sözleşmede süre belirtilmemişse sözleşme 1 yılın sonunda kendiliğinden sona erer.

Çalışmaları 1 yıldan az süren işlerde uygulanmak üzere yapılacak sözleşmelerde yürürlük süresi 1 yıldan az olabilir.

Toplu İş Sözleşmesinin başlangıç tarihi çağrının yapıldığı tarihtir, aksi kararlaştırılmaz.

Toplu Sözleşme olmayan işyerleri çağrı tarihinden itibaren 1 yıl içinde, Toplu Sözleşme olan yerlerde ise toplu sözleşmenin bitim tarihinden 3 ay öncesinden başlamak üzere 15 ay içerisinde, işyeri kapatılmaz, kapatılırsa, çalışanların kapatma tarihinden sonra bu süreler içinde çalışmadıkları dönemlere ait hakları aynen çalışılmış gibi çalışanlara işverence ödenir.

Çalışanların hak ve alacakları hertürlü alacağı ON-ÇLİKLİ olup, iflâs halinde İ.KK 206.maddesindeki 1.sıradadır. Çalışanların bu haklarının ödenmesine kadar işverenin malları üzerinde hapis ve kullanım hakları vardır.

Madde 5- Toplu İş Sözleşmesinin Feshini ve İnfisahını Gerektirmeyen Haller

Toplu İş Sözleşmesinde taraf olan sendika ya da federasyonların tüzel kişiliğinin sona ermesi, erdirilmesi ya da işlevinin kısmen durdurulması, Toplu İş Sözleşmesinin uygulandığı, sendikanın yetkili bulunduğu işyeri işverenin değişmesi ya da işyerinin nakli toplu iş sözleşmesinin ya da yetkinin ortadan kalkmasını gerektirmez.

Madde 6- Toplu İş Sözleşmesinden Yararlanma Koşulları

Toplu İş Sözleşmesini yapan sendikanın üyeleri ile sendikaya dayanışma aidatı vermeyi kabul eden diğer işçiler sözleşmeden yararlanır. Dayanışma aidatının miktarı üyelik aidatı kadardır.

Sözleşmeden evvel işyerinde çalışanlar, sözleşmeden faydalanabilmek için çağrı tarihi başlangıç olmak üzere, işe girdikleri tarih gözönüne alınarak, geçmiş ayların dayanışma aidatlarını da ödemek zorundadır.

Dayanışma aidatı için sendikanın izni aranmaz. Çalışanın istifasından sonra aidat arttırımı yapılamaz.

Sözleşmelere konan aykırı hükümler geçersizdir.

eri Sendikadan ayrılan çalışanların da sözleşmeden faydalanabilmel/ için dayanışma aidatı ödemeleri zorunludur.

İKİNCİ BÖLÜM

Madde 7- Toplu Görüşme ve Toplu İş Sözleşmesi Yapma Yetkisi

Bölge Çalışma Müdürlükleri, her ay bültenlerle işyerlerinde yapılan sözleşmeleri, sözleşme yapılan işyeri, sözleşmenin başlangıç tarihi ve bitiş tarihini kapsayacak şekilde o işkolunda kurulu sendikalara bildirmek zorundadır.

Bölge Çalışma Müdürlükleri ayrıca üç aylık sürelerle yapılan tüm sözleşmeleri gösteren broşürler çıkarmak ve bunları yaymakla görevlidir.

Madde 8- Bir işyerinde, herhangi bir sendika toplu iş sözleşmesi yapmak isterse, bu isteğini bölge çalışma müdürlüğüne ve işverene bildirmek ve işyerindeki munasip yerlere asmak ve varsa bir yerel gazetede ilân etmek zorundadır.

Çağrı tarihi, ilân yoksa, Bölge Çalışma Müdürlüğüne bildiri tarihidir.

Sözleşme bitmeden bölgeye bildiride bulunulmuşsa, evvelki sözleşmenin bitiminden de önce yapılmışsa bu bildiri ve ilân geçersizdir. Daha evvelki sözleşmenin bitimine bir ay kala yapılan bildirimler, sözleşmenin bitim tarihinde verilmiş gibi hüküm ifade eder. İtirazlarda da aynı hüküm uygulanır.

Madde 9- Çağrıya İtiraz Koşulları ve Biçimi

Bildiriye, işyerinde çalışan işçilerin 1/10 ya da o işkolunda mevcut sendikalardan herhangi biri itiraz edebilir. İtirazlar yazı ile yapılır. Bildiri ve ilân tarihinden 10 gün geçtikten sonra yapılan itirazlar dinlenmez.

Madde 10- İtirazın Neticeleri ve Referandum

Kurum ya da işyeri ile sözleşme yapmak isteyen sendikanın çağrısına, 10 gün içinde itiraz olursa, Bölge Çalışma Müdürlüğü itiraz tarihinden sonraki 7 gün içinde o işyerinden referandum oylaması yapmak zorundadır.

Çağrı yapılan işyerinde hiç sözleşme yapılmamışsa Bölge Çalışma Müdürlüğü çağrı yapıldığı 3 gün içinde o iş kolunda mevcut sendikalara tebliğ eder. Tebliğ tarihinden itibaren 3 gün içinde itiraz olursa referandum yoluna gidilir.

Referandum Bölge Çalışma Müdürlüğü müfettişleri yönetiminde ilgili sendika temsilcilerinin huzurunda, gizli oy açık sayım yöntemi ile yapılır. Referanduma, sözleşme olmayan yerlerde ÇAĞIRI tarihi, olan yerlerde de sözleşmenin bitiş tarihinde işyerinde çalışmış olan işçiler katılır. (Kendiliğinden istifa edip ayrılanlarla, emeklilik dolayısıyla ayrılanlar referanduma katılmazlar) İşverenin, referandumun neticesini değiştirmek amacıyla işçi çıkartması veya işçi alması yasaktır. Referandum işyerinin uygun bir yerinde yapılır. Oylamadan 24 saat öncesinden itibaren ilgililerce propoganda, hertürlü girişim ve işverenin yan tutması yasaktır.

İşyerinde referanduma katılan işçiler, çağrıya veya itiraza katılmama, başka bir sendikaya da oy verebilirler. Oylama sonucu hazır bulunanlarca bir tutanakla saptanır.

İşçilerin salt çoğunlukla seçtikleri sendika o işyerinde yetkili sendika olur.

Salt çoğunluk alan sendika çıkmazsa, Bölge Çalışma Müdürlüğü bir hafta sonra yine aynı işyerinde ikinci bir referandum oylaması yapar. Bu oylamada çoğunluğu alan sendika yetkili sendika olur.

Bölge Çalışma Müdürlüğü yetki kararını 3 işgünü içinde ilgililere tebliğ eden ve işyerinin uygun biryerinde ilân eder.

YETKİYE İTIRAZ

Madde 11-Bölge Çalışma Müdürlüğünün yetkili sendikayı saptaması üzerine işyerinde çalışan işçilerin 1/10'nin ya da ilgili sendikalar ise tebliğ tarihinden itibaren 3 işgünü içinde, görevli İş Mahkemesinde karara karşı itiraz edebilirler.

İş Mahkemesi dosya üzerinden karar verir. İtirazın durumuna göre gerek görürse, seri yargılama usulü ile, 1 haftalık celselerle delil toplama yoluna gider. Sonuçta verdiği karar kesin-dir.

Çağrıya ve oylamaya yapılan itirazlar sonuçsuz kalırsa asılsız itirazda bulunan tarafa cezai ve hukuki yaptırım uygulanır.

Madde 12-Toplu görüşmenin yer, gün ve saatini taraflar aralarında anlaşarak tesbit ederler.

Madde 13-Toplu iş sözleşmesi görüşmelerinin sonunda bir anlaşmaya varılırsa en az 8 nüsha olarak düzenlenecek olan toplu iş sözleşmesinden birer nüsha taraflara verilir. Diğer 6 nüsha alâkalı Bölge Çalışma Müdürlüğüne gönderilir. Gerek işveren gerekse toplu iş sözleşmesini imzalayan sendika, imzalanmış toplu iş sözleşme nüshalarını bir ay içinde Bölgeye vermeye mecburdurlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GREV HAKKININ DOĞMASI

Madde 14-Taraflar görüşmelerde anlaşmaya varamazlarsa veya taraflardan biri görüşmeye katılmazsa, buna dair tutanağın düzenlendiği tarihte sendikanın grev hakkı doğar. Danışma ve genel grevlerde işçiler kendiliğinden ya da sendikanın çağrısı üzerine grev haklarını kullanabilirler.

GREV HAKKININ KULLANILMASI

Madde 15-Grev hakkı doğan sendika bu hakkının doğumu anından itibaren kullanabilir.

İşyerinin yasalara veya sözleşmeye aykırı eylem ve işlemlerinde çalışanlarda kendiliklerinden veya sendikanın çağrısı üzerine grev haklarını her zaman kullanabilirler.

Madde 16-Savaş durumu dışında gerek Bakanlar Kurulunun, gerekse sıkıyönetim komutanlığının veya herhangi bir merciin bu kanundan doğan sözleşme ve grev haklarının kullanılmasını engelleme yetkileri yoktur.

Madde 17-Grev sırasında, greve katılan çalışanların yaptıkları işler ve işlemler durur. İşyerine yeni işçi alınamaz.

İşveren greve katılan işçilerin yerine katılmayanları çalıştıramıyacağı gibi, kendisi de çalışamaz.

İşyerine hiç bir biçimde işlenmemiş veya yarı işlenmiş madde sokulamaz.

İşyerinden de dışarı işlenmemiş, yarı işlenmiş, işlenmiş madde ile makina çıkartılamaz. İşyerine giriş çıkış grev gözcülerinin denetiminde ve kontrolü ile olanaklıdır.

Bozulması muhtemel olan mallar, Mahkemece tesbit edilerek satılır. Parası anlaşma oluncaya kadar Mahkemenin tesbit edeceği bir Bankada saklanır.

Sözleşmeyi ve grevi uygulanamaz duruma sokmak gerek sözleşme öncesi gerekse sözleşme sırasında, işyerinin işleyişi ile ilgili, makina, kalıp v.s. şeklindeki mallar dışarı çıkartılmışsa, bunların da kullanılmasını önlemek için üzerlerine tedbir konur.

Greve katılmayan işçilerin işyerinde çalışma olanakları varsa, işyerinde tesbit yapılarak bunların kullanabileceği kadar, hammadde içeri sokulabilir. Ve ancak yine tesbit neticesinde belirtilen miktarda üretilen madde dışarı çıkartılabilir. Tesbite itiraz halinde İş Mahkemesi kısa aralıklarla ve seri yargılama usulü ile kesin olarak karar verir.

GREV GÖZCÜLERİ

Madde 18-Grev başlayan bir işyerinde sendika veya çalışanlar uygun gördükleri miktarda görev gözcüsü görevlendirirler.

Grev gözcüleri, grev kararının uygulanmasını sağlamak için gerek işyeri dışında gerekse işyeri içinde, cebir ve şiddet kullanmaksızın ve tehditte bulunmaksızın propoganda yapmak ve greve katılan işçilerin haklarını korumak, işyerine yabancı işçi girmesine, greve katılan işçilerin yerine başkalarının çalıştırılmalarına mani olmak, yine grevci işçilerin makina ve yerlerinin kullanılmasını önlemek dışardan içeri, içerden dışarı mal, makina v.s.nin çıkartılmasını önlemek gibi grevin Kanunun tanıdığı haklar içinde kullanılmasını temin edecek önlemler alırlar.

GREVE KATILMAYACAK İŞÇİLER

Madde 19-Hiçbir biçimde üretim veya satışa dönük olmamak koşuluyla;

a) Niteliği bakımından sürekli olmasından teknik zorunluluk bulunan işlerde çalışmanın sürekliliğini,

b) İşyerinin güvenliğinin, makina ve demirbaşlarının, gereçlerinin işlenmemiş, yarı işlenmiş ya da işlenmiş maddelerin bozulmamasını sağlayacak sayıda işçi greve katılamaz.

c) Greve katılamıyacak işçiler bakımından taraflar arasında bir anlaşma olmazsa, Bölge Çalışma Müdürlüğü bunların kimlerden ibaret olacağını tesbit eder. Bölgenin bu kararına karşı görevli İş Mahkemesine itiraz edilebilir. Mahkemenin bu konudaki kararı kesindir.

Madde 20-Grev sonucu bir toplu iş sözleşmesi yapıldığında, bu sözleşmede tersine bir hüküm yok ise, söz konusu sözleşme, işyerinde çalışmış olanlara uygulanmaz. Greve katılamıyacak işçilerin hakları saklıdır.

SÖZLEŞME ve GREV HAKKININ GÜVENCESİ

Madde 21-Toplu İş Sözleşmesi veya toplu iş sözleşmesi çağrısı yapılmış bir işyerinde işveren Mahkeme kararı olmadan işçi çıkartamaz. Mahkeme ancak, işçinin hizmet akdine veya aradaki sözleşmeye aykırı hareket etmesi veya işverenin iş durumu icabı işini daraltmak zorunda bulunması halinde çıkartma kararı verebilir. Mahkeme bu kararını duruşmalı olarak tarafların delillerini topladıktan sonra verir.

GREV SIRASINDA ÇALIŞANLARIN İŞ BAĞITLARI ASKIDADIR

Madde 22-İşveren hiçbir şekilde bir grev süresince, grevci işçilerin oturdukları ve işverence sağlanmış konutlardan çıkılmalarını veya bu konutlara ilişkin grevden önceki oturma koşulları dışında bir ücret ve masraf ödemelerini isteyemez. İşveren söz konusu konutların, su, gaz, aydınlatma ve ısıtma hizmetlerini kısıtlayıcı davranışlarda bulunamaz.

GREVİN SONA ERMESİ

Madde 23-Grev tarafların anlaşmaları ile sona erer.

Grevi ilân eden sendika, veya greve karar veren işçiler, grevi kullanmaktan herhangi bir nedenle vazgeçerlerse bu kararlarını Bölge Çalışma Müdürlüğüne ve işverene bildirmekle grev sona erer.

Çalışma zorunluluğu bildirin tarihinden itibaren iki gün sonra doğar. Bölge Çalışma Müdürlüğü, grevin kalktığını da toplu iş sözleşmelerini bildirdiği usulle diğer sendikalara duyurmak zorundadır.

GREV YASAKLARI

Madde 24-

1-Savaş durumunda, savaşın gerektirdiği ölçüyü aşmak üzere Bakanlar Kurulunun belirleyeceği işyerleri veya iş kollarında grevi birer aylık süre ile erteleyebilirler. Bu karara karşı Danıştay'a yapılacak itirazları Danıştay bir ay içinde karara bağlamak zorundadır.

2-Genel veya bölgesel seferberlikte yukarıdaki bend hükmü uygulanır.

3-Hastahane, klinik, sanatoryum, prevantoryum, dispanser, eczahane, aşı ve serum üreten kuruluşlar gibi sağlıkla ilgili işyerlerinden hayati tehlike olan acil vak'aları karşılayabilecek nisbettteki işçiler, bunların nisbetini Bölge Çalışma Müdürlüğü tayin eder. İtiraz halinde İş Mahkemesi kesin olarak karar verir.

4-Can ve mal kurtarma işyerlerinde grev yapılamaz.

GREV YASAĞI OLAN YERLERDE SÖZLEŞME YAPILMASI

Madde 25-Grevin yasağı olan yerler ile muayyen bir dönem için grev yasağı konmuş yerlerde, sözleşme döneminde taraflar anlaşamazsa görüşmelerin her safhasında tarafların birinin müracaatı üzerine İl Hâkem Kurulu toplanarak gerekli kararı verir.

İL HAKEM KURULUNUN KURULUŞ ve GÖREVLERİ

Madde 26-

1-İl Hâkem Kurulu o ildeki iş mahkemesi başkanının, iş mahkemesi kurulmamış olan yerlerde de iş davalarına bakmak üzere görevlendirilmiş bulunan hakemin başkanlığında;

a)Bölge Çalışma Müdürü veya görevlendireceği yardımcısı veya iş müfettişi,

b)İşçiler adına seçilecek iki hakem,

c)İşveren adına seçilecek iki hakemden kurulur.

2-İl Hakem Kurulu uzlaşmaya varılmadığını belirten tutanakla birlikte yanlardan birinin yazılı olarak başvurusu üzerine, başvurma tarihinden sonra 6 işgünü içinde kurul başkanının çağrısı ile toplanarak kararını verir.

Kurul, toplu görüşmeye konu olan sorunlara ilişkin gerekli gördüğü kişilerin tanık ve bilirkişi olarak bilgi ve görüşlerini sözlü veya yazılı olarak bilgisine başvurabilir. Bu biçimde çağrılanlar İl Hakem Kurulu önüne gelerek sorulanları yanıtlamakla zorunludurlar. Bunlar hakkında hukuk usulü muhakemeleri kanununun tanıklara ve bilirkişilere ilişkin kuralları uygulanır. Kurul salt çoğunlukla toplanır ve toplananların salt çoğunluğu ile ve yazılı başvurmadan başlayarak en geç 12 işgünü içinde kararını verir. Oy-lar eşitse, başkanın bulunduğu yan çoğunluğu sağlar. Bu karar, yan-lara ve işyerinin bağlı olduğu bir bakanlık varsa, ayrıca bu bakan-lığa yazılı ile bildirildiği günden başlayarak 12 işgünü içinde ku-rul başkanlığına itiraz dilekçesi verilmezse karar kesinleşir.

YÜKSEK HAKEM KURULUNUN KURULUŞ ve GÖREVLERİ

Madde 27-

1-Yüksek Hâkem Kurulu

- a)Yargıtayın iş davalarına bakan daire başkanının başkanlığında,
- b)Danıştay genel kurulunun seçeceği bir dava daire-si başkanı,
- c)Üniversitelerin iş hukuku kürsüleri üyelerinin kendi aralarından seçecekleri üç iş hukuku öğretim üye veya yardım-cısı,
- d)Çalışma Bakanlığı Çalışma Genel Müdürü,
- e)İşçiler adına seçilen iki hakem,
- f)İşverenler adına seçilen iki hakemden kurulur.

Seçimle gelen üyeler iki yıl için ve seçilme hakları bitmeksizin seçilirler.

Seçimle gelen her bir üyelik için aynı biçimde iki-şer yedek üye seçilir. Kurul Başkanlığı için birinci ve ikinci ye-dek, yargıtay hukuk daireleri genel kurulunca hukuk daireleri üye ve başkanları arasından seçilir.

Bu maddede sözkonusu seçici kurullar, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanırlar. Seçilebilmek için, katılan üyelerin salt çoğunluğunun oyu aranır.

2-Bu yasada başkaca bir kural yoksa, il hakem kurulu kararlarına karşı bu kurulun başkanlığına verilen itiraz dilekçeleri 35.maddede yazılı itiraz süresinin bitiminden sonraki 3 işgünü içinde Yüksek Hakem Kurulu Başkanlığına gönderilir.

Uyuşmazlık bir iş kolundan çıkmış olup, birden fazla ilde bulunan işyerlerini ilgilendiriyorsa, Yüksek Hakem Kurulu doğrudan doğruya görevlidir.

3-Yüksek Hakem Kurulu, itiraz veya başvuru dilekçesinin alındığı günden başlayarak 6 işgünü içinde Ankara'da toplanır. Toplantının gün saat ve çalışma yeri Çalışma Bakanlığınca saptanır.

Yüksek Hakem Kurulu, sorunu, evrak üzerinde inceler. Yeterli oranda aydınlatılmamış bulduğu yönleri ilgililerden sorarak tamamlar. Ayrıca, görüşlerini öğrenmek istediği kişileri çağırır, dinler veya bunların görüşlerini yazı ile bildirmelerini ister. Bu kişiler hakkında hukuk usulü muhakemeleri kanununun tanıklara ve bilirkişilere ilişkin kuralları uygulanır.

Kurul yazılı başvurmadan başlayarak en geç 15 gün içinde kararını verir.

4-Yüksek Hakem Kurulu salt çoğunlukla toplanıp ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir. Özürlü ve izinli olan asıl başkan veya üyenin yerini yedek başkan ve yedek üyelere biri alır. İşçiler adına seçilen bir asıl hakemin yerini ancak yine işçiler adına seçilen bir yedek hakem alabilir. İşverenler adına seçilen bir asıl hakemin yerini de ancak işverenler adına seçilen bir yedek hakem alabilir. Yüksek Hakem Kurulu toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir. Leyhte ve aleyhte oylar eşitse başkanın bulunduğu yan çoğunluğu sağlar. Yüksek Hakemler Kurulu kararları kesindir.

HAKEM KARARLARININ HUKUKİ NİTELİĞİ

Madde 28-Kesinleşmiş hakem kurulu kararları toplu iş sözleşmesi hükmündedir.

Madde 29-Sözleşme ile alâkalı bütün muameleler ve kararlar resim ve harçtan muaftır.

GENEL HÜKÜMLER

Madde 30-Bu kanunda hüküm olmayan hallerde, M.K. ve Borçlar Kanunu ile hizmet bağıtını düzenleyen diğer kanunların hükümleri uygulanır. Mahkemeler Kanundaki boşlukları doldururken özellikle Anayasanın çalışanları koruyan hükümleri ile 46 ve 47.maddelerindeki işçilerin serbestçe sendika kurma, toplu iş sözleşme ve grev yapma haklarına ait hükümleri gözönüne almak zorundadırlar.

ÖDENEKLER

Madde 31-Bu yasa gereğince yapılacak ödemeleri karşılamak üzere gerekli ödenek Çalışma Bakanlığı bütçesine konur.

GÖREVLİ MAHKEME

Madde 32-Bu yasa uygulanmasından doğan tüm anlaşmazlıklarda yetkili mahkeme İş Mahkemesidir.

CEZA HÜKÜMLERİ

Madde 33-Bu yasanın 7.maddesine aykırı olarak sözleşmeleri sendikalara bildirmeyen Bölge Çalışma Müdürlükleri, bülten ve broşürleri çıkartmayan veya bunları ilgili sendikalara göndermeyeni bu işle görevli memurlara 5.000,-TL. ya kadar para cezası ve 6 aya kadar hapis cezası hükmolunur.

REFERANDUMLA İLGİLİ KURALLARA UYMANAK

Madde 34-Kanununun 10.maddesinde belirtilen işlemleri zamanında yapmayan ilgili memurlarla yine referandumun neticesini değiştirmek için işçi çıkartan veya işçi alan ve baskılar yapan işverenler 3 aydan 6 aya kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar. Ayrıca çıkarılan her işçi için 10.000,-TL. ağır para cezası hükmolunur.

TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİNİN İLGİLİ MERCİLERE GÖNDERİLMEMESİ

Madde 35-Toplu İş Sözleşmesinin uygulanmasından sonra bir ay içinde bunların çoğaltılmış nüshalarının Bölge Çalışma Müdürlüğüne verilmemesi halinde gerek sendika yöneticileri gerekse alâkalı işveren hakkında bir aya kadar hapis cezası hükmolunur.

Madde 36-Bu Kanunun 17.maddesine aykırı hareket edilmesi halinde aykırı hareket edilen her fiil için aykırı hareket edenlerle, aykırı hareket etmeyi teşvik edenlere 6 ay ile 1 yıl arasında hapis cezası hükmolunur.

Madde 37-Bu kanunun 21.maddesine aykırı hareket halinde, işten çıkartılan ve uzaklaştırılan her işçi için 10.000,-lira para cezası ile 6 ay ile bir yıl arasında hapis cezası hükmolunur.

Madde 38-Toplu İş Sözleşmesinin yapılmasını önlemek için gerek sözleşme görüşmeleri sırasında, gerekse grev sırasında ve 4. maddeye aykırı olarak işyerini kapatanlar hakkında 6 aydan 1 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

Madde 39-Bu yasa ile ilgili ceza davalarına bakmaya Asliye Ceza Mahkemeleri yetkilidir.

Madde 40-Bu yasa yürürlüğe girmesi ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi grev ve lokavt yasası kaldırılmıştır.

Madde 41-Bu yasa yayını tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 42-Bu yasayı Bakanlar Kurulu yürütür.

İDARE HUKUKUNA İLİŞKİN YASALAR KOMİSYONU
RAPORU

İdare hukukuna ilişkin yasalardan antidemokratik olanların saptanması için Genel Kurulca seçilen F.Muzaffer AMAÇ, Hüseyin AYDIN, Rahmi MAĞAT, Ahmet SARUHAN, Ahmet Hamdi SAYAR, Azmi SOYDAN ve Yaşar ÜN'den oluşan 6 no.lu Komisyonumuz, İstanbul Barosunun 311 no.lu odasında toplanmıştır.

Üyelerden F.Muzaffer Amaç toplantıya katılmamış, Yaşar Ün Ankara'da bulunması nedeniyle ikinci gün katılmıştır. Diğer üyeler arasından Komisyon Başkanlığına Ahmet Hamdi Sayar, Raportörlüğe de Rahmi Mağat seçilmiştir.

Komisyonumuza gelen TBB.Başkanlık ve Yönetim Kurulu Derleme Raporu ile İstanbul Barosunca hazırlanan Genel Yönetimle ilgili Yasalardaki Antidemokratik hükümlerin saptandığına dair rapor ve Genel Kurula verilmiş bu konudaki önergeler birlikte inceleme konusu yapılması uygun görülmüştür. Ancak komisyonumuzla ilgili tüm yasaların teker teker taranmasına olanak bulunamamıştır.

1961 Anayasasının benimsediği idarenin hukuka bağlılığı ve hukukun üstünlüğü ilkesine saygılı görüşten hareketle vatandaşların insanlık haysiyetine yaraşır bir düzende yürütülmesi başlıca ilke olarak ele alınmıştır.

Her ne kadar Anayasa Mahkemesi yetkili organ ve kurullarca kendisine gönderilen ve komisyonumuzu ilgilendiren yasalar üzerinde de gerekli düzenlemeleri yapmışsa da halen geniş bir alanı kapsayan komisyonumuz alanına giren antidemokratik ve Anayasa sistemine aykırı pek çok yasa ve hükmün mevcut olduğu da inkâr edilemez bir gerçektir.

Komisyonumuz, genel görüş olarak, antidemokratik olduğu saptanan yasa ve hükümlerin yürürlükten kaldırılması ile yetinmeyip bunların yerine batı demokrasilerinin benimsediği insan hak ve hürriyetlerinin korunmasını sağlayıcı ana esaslara uygun hükümlerin getirilmesi gerektiğini benimsemiştir. Bu amaca varmak için idari yasaların uygulayıcısı olan yöneticilerin, vatandaşlara karşı tarafsız davranmasını sağlayacak ve iktidar değişikliklerinden etkilenmeyecek güvenceye kavuşturulması için gerekli hükümlerin de getirilmesi zorunlu görülmüştür.

İdari mevzuatta tanzimattan beri yapılan değişikliklerle, yasalar arasında birçok çelişkiler meydana gelmiş ve adeta yamalı bohçaya benzeyen systemsizlikler manzumesi halini almıştır. Bunlar, idarenin müsbet çalışmasını engellemektedir ve bu engellerin giderilmesi de gerekli bulunmuştur.

Bu amaçla idari yasaların tümünün yukarıdan beri açıkladığımız esaslar dahilinde yeniden düzenlenmesi ivedi ve güncel bir konu olmuştur.

TBB.Raporunda komisyonumuzun konusuna giren yasalarla ilgili tarihi gelişimi saptayan bilgiler çalışmalarımızda bize ışık tutmuştur.

Diğer taraftan İstanbul Barosu Komisyonunca hazırlanmış değerli raporun içerdiği açıklamalardan da yararlanılmıştır.

Komisyonumuza havale edilen Balıkesir, İzmir, Konya, Nevşehir Barolarının da yazı ve raporları da incelemelerimiz esnasında dikkate alınmıştır.

Bunlara göre saptadığımız yasa ve hükümler hakkındaki görüşlerimiz aşağıda bilgi ve takdirlerinize sunulmuştur.

1-1402 SAYILI SIKIYÖNETİM KANUNU

Sıkıyönetim Kanununun pek çok hükümlerinin antidemokratik olduğu saptandığından, bunların teker teker demokratik esaslara göre yeniden düzenlenmesi olanaksız derecede zor olduğundan ve böyle bir çalışma Yasanın sistematüğini de bozacağından yeni bir Yasa düzenlenmesi ve bu düzenlemede aşağıdaki ana ilkelerin gözönünde tutulması gerekli görülmüştür:

a)Sıkıyönetim ilân edilen kent veya bölgelerde, genel güvenlik ve asayişle ilgili kolluk kuvvetlerine ilişkin tüm yetkiler Sıkıyönetim Komutanlığı emrine geçer, Kolluk Kuvvetleri, tüm örgütü ile sıkıyönetim komutanlığının buyruğuna girer.

b)Sıkıyönetim Komutanının görev ve yetkileri, Yasaların kolluk kuvvetlerine tanıdığı genel güvenlik ve asayişe ilişkin görev ve yetkilerle sınırlıdır.

Sıkıyönetim Komutanlığınca alınan bertürlü önlemlerde Anayasa da yer alan Temel Hak ve Özgürlükler, bu hak ve özgürlüklerin özüne dokunulmadan kayıtlanabilir. Amaç ve nedene bağlı olarak, bu kayıtlamanın sınırı yasada gösterilir. Kayıtlamayı öngören önlemlere karşı, hiyerarşik ve yargısal başvurma hakları saklıdır.

c)Savaş durumunda, askeri mahkemelerin yetkileri saklı olmak koşuluyla, sikiyönetim rejiminde doğal yargıç (tabii hâkim) ilkesine aykırı yargı organları kurulamaz.

2-129 SAYILI MİLLİ GÜVENLİK KURULU KANUNU

MGK.nun kuruluş şekli görev ve yetkileri ne olursa olsun antidemokratik olduğu hakkındaki görüşe katılmasına çoğunlukla olanak bulunamamıştır.

442 Sayılı KÖY KANUNU-1580 sayılı BELEDİYE KANUNUNCA 3-5442 SAYILI İL İDARE KANUNU

Türkiye'nin sosyal ekonomik ve demokratik gelişmesinin çok gerilerinde kalmış, değiştirilmesi zorunlu ve pek çok antidemokratik hükümler taşıyan bu yasaların yeniden tümü ile düzenlenmesi ve bu nedenle antidemokratik hükümlerden arındırılması gerekli görülmüştür.

Bu konuda ana ve genel olarak saptadığımız esaslar aşağıda belirtilmiştir:

a)Yargı alanına giren konularda idari organlara müdahale ve denetim hakkının verilmiş bulunması, örneğin Valilerin C.Savcılarının davaların ve tahkikatın gecikme nedenlerini sorması ve tahkikat safahatı hakkında C.Savcısından bilgi istemesi gibi.

b)Merkezce atanmış yetkililerin seçilmiş mahalli organlar üzerinde geniş vesayet hakkının mevcut olması; örneğin Belediye meclisi kararlarının büyük bir bölümünün Valinin onayına tâbi olması gibi.

c)Bir organa hesap vermekle yükümlü olan görevlilerin o organa başkanlık etmesi; örneğin Belediye Başkanının Belediye Meclisine, Valinin İl Genel Meclisine Başkanlık etmesi gibi.

d)Seçilmiş organların çalışma yöntemlerinin tâyin edilmiş organlarca düzenlenmesi, örneğin Belediye Meclisinin çalışma usulünün İçişleri Bakanlığınca tâyin olunması gibi.

4-5682 SAYILI PASAPORT KANUNU

Vatandaşların yurt dışına çıkmasına, yurda dönmesine pasaport ve vize verilmesine yargıç kararı olmadan idarî makamların engellemesi ve izin vermesi yetkinin tümüyle antidemokratik olduğu saptanmış ve bunların demokratikleştirilmesi vatandaşların seyahat hürriyetlerinin kısıtlayıcı hertürlü tasarrufun yargı organlarına verilmesi zorunlu görülmüştür.

5-403 SAYILI TÜRK VATANDAŞLIĞI KANUNU

Yabancı ile evlenen Türk kadınının Türk vatandaşlığını kaybetmesi, vatandaşlıktan çıkarma yetkisinin yargı organı kararı olmadan idarî makamlara bırakılması, vatandaşlıktan çıkarılanların mallarının yargı organı kararı olmadan tasfiye edilmesi demokratik ilkelere aykırı görülmüştür.

6-1774 SAYILI KİMLİK BİLDİRME KANUNU

Bu kanun komisyonumuzca antidemokratik kabul edilmiştir. Ancak aksak ve uygulaması güç hükümlerin günün ihtiyaçlarına uygun olarak düzeltilmesi yararlı ve zorunlu görülmüştür.

7-2559 SAYILI POLİS VAZİFE ve SELÂHIYETLERİ KANUNU

Yargı organlarının yetkisi içerisinde olması gereken yetkileri idari organlara ve polise veren ve vatandaşın can ve mal güvenliğini tehlikeye düşüren hükümleriyle bu yasanın da antidemokratik hükümleri taşıdığı saptanmıştır. Örneğin, Sinema filimlerinin sansürü, tiyatro ve sinemaların kapatılması, temsil veren yerlerin kapatılması yetkililerinin polise verilmesi, silah kullanma yetkisinin can ve mal güvenliğini ortadan kaldıracak genişlikte olması gibi.

Bu arada 1481 sayılı asayişe müessir bazı fiillerin önlenmesi hakkındaki kanunun polis vazife ve selâhiyetleri kanununun içerisinde yer alması antidemokratiktir.

8-654 SAYILI TOPLUM ZABITASI KURULMASI HAKKINDAKİ KANUN

Aynı görevin bölünmüş ve ayrılmış kolluk kuvvetlerine bırakılması sakıncalı ve antidemokratik bulunmuştur. Ancak kolluk kuvvetlerinin demokratik esaslar dahilinde ihtisaslaşması yararlı kabul edilmiştir.

Bu arada vatandaşa ve yargı organlarının çalışmasını güveneye bağlayacak ve C.Savcılığına bağlı özel ADLÎ ZABITA'nın kurulması zorunlu görülmüştür. Bunun için demokratik esaslara uygun yeni bir yasanın öncelik ve ivedilikle hazırlanması gereklidir.

9-EĞİTİM ve ÖĞRETİM ÖZGÜRLÜĞÜ İLE İLGİLİ YASALAR

Eğitim ve öğretim özgürlüğü ile ilgili yasalardaki fırsat eşitliğini zedeleyen, okuma, öğretme ve öğrendiğini öğretme özgürlüğünü kısıtlayıcı hertürlü yasa hükümlerinin antidemokratik olduğunu saptayan komisyonumuz, yasaların bu hükümlerinden arındırılmasını ve dağınık hükümlerin derlenip koordine edilmesini gerekli görmüştür.

10-657 SAYILI DEVLET MEMURLARI KANUNU

657 sayılı Devlet Memurları Yasasının tüm hükümlerinde memurların geleceğinden emin olmasını aksatan eşitsizlik ve kararsızlık yaratan, uygulamada değişik ve çelişik sonuçlar doğuran hükümlerden arılması amacı ile anlaşılır demokratik yeni bir yasanın düzenlenmesi öngörülmüştür.

Başkan
Av.Ahmet Hamdi SAYAR
(imza)

Raportör
Av.Rahmi MAĞAT
(imza)

Üye
Av.Hüseyin AYDIN
(imza)

Üye
Av.Yaşar UN
(imza)

Üye
Av.Ahmet SARUHAN
(imza)

Üye
Av.Azmi SOYDAN
(imza)

ÖZEL HUKUKA İLİŞKİN YASALAR KOMİSYONU RAPORU

17.Haziran.1977 günü toplanan Türkiye Barolar Birliği Genel Kurulunda seçilen Av.Aydın AYBAY, Av.Ümit DOĞANAY, Av.Solmaz GIRAY, Av.Osman KUNTMAN, Av.Sevim TUNÇ ve Av.Jülide YUMLU'dan oluşan Komisyon 14.30'da çalışmalarına başladı.

Komisyon Başkanlığına Av.Osman KUNTMAN, Raportörlüğüne Av. Sevim TUNÇ, Sözcülüğüne de Av.Ümit DOĞANAY seçildiler.

Komisyonumuz, "antidemokratik kavramını" hukukun üstün kurallarına, temel hak ve hürriyetlere ve eşitlik ilkelerine aykırılık olarak kabul etmiş ve çalışmalarını bu görüşün ışığı altında yapmıştır.

-I-

Buna göre ilk olarak Medenî Kanunun bazı hükümlerinin Anayasa'daki "eşitlik ilkesine" uygun düşmediği ve özellikle kadın erkek arasında kadınlar aleyhine eşitsizlik sayılabilecek durumlar yarattığı saptanmıştır.

Örnek olarak:

1)Evli kadının meslek ve san'atını yapmasını kocasının iznine bağlı tutan M.K.159.maddesi hükmü.

2)Evli kadının kızlık soyadını taşımasını engeller nitelikte gözüken M.K.153.maddesi hükmü.

3)Mal birliği rejiminde kadının kendisine düşen mirası reddetmesi için kocasının rızasına bağlayan M.K.200.maddesi hükmü.

Bundan başka, çocuklar açısından, evlilik içi doğan çocuklarla evlilik dışı ilişkiler ürünü olarak dünyaya gelen çocuklar arasında hukukî statüleri itibariyle önemli farklar yaratan M.K.hükümlerinin "eşitlik ilkesi"ne aykırı olduğu saptanmıştır.

Örnek olarak:

1-Evlilik dışı ilişkilerden doğan çocukların tanınmasını yasaklayan M.K. 292.maddesi hükmü.

2-Babalık davası açılmasını kısıtlayan M.K.310/2.maddesi hükmü.

3-Evlilik dışı çocukla evlilik içi çocuk arasında miras paylaşılmasında farklılık yaratan M.K.443/2.maddesi hükmü.

1630 Sayılı Dernekler Kanununun halen yürürlükte bulunan bazı hükümlerinin de yukarıda belirtilen antidemokratik kavramının kapsamına girdiği saptanmıştır.

Örnek olarak:

- 1) Dernekler Kanununun 3.maddesindeki derneğin tüzel kişilik kazanabilmesi için tüzüğünün, kurulduğu yerin en büyük mülkiye âmirine verilmesini öngören hükmü.
- 2) Öğrencilere birden çok fakülte veya yüksek okul adını taşıyan öğrenci derneği kurma olanaklarını engelleyen yasanın 4.maddesi hükmü.
- 3) Mahkeme kararıyla kapatılan derneklerin bütün para ve mallarının hazineye intikâlini öngören geniş kapsamlı 46.maddesinin 2.fıkrası hükmü.
- 4) Öğrenci derneklerinde ad seçme serbestliğini engelleyen 53.maddenin son fıkrası hükmü.
- 5) Dernekler Kanununun antidemokratik nitelikteki 74.maddesi hükmü.

903 sayılı kanunla vakıf kurumuna getirilen ve bazı vakıflara ayrıcalıklar sağlayan hükümler. 18.Haziran.1977

Başkan
Av.Osman Kuntman
(imza)

Raportör
Ay.Sevim Tunç
(imza)

Sözcü
Av.Ümit Doğanay
(imza)

Üye
Av.Aydın Aybay
(imza)

Üye
Av.Jülide Yumlu
(imza)

Üye
Av.Solmaz Giray
(imza)

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ
OLAĞANÜSTÜ GENEL KURULU
İSTANBUL

EKONOMİK ve MALİ YASALAR KOMİSYONU

17-18-19.HAZİRAN.1977

EKONOMİK ve MALİ YASALAR KOMİSYONU RAPORU

Ziya BİLGE (Adana), İlhan KUTAY (Ankara), Şükrü AKMANŞOY (Bursa), Hurşit KANGAL (Balıkesir), Suat Yılmaz YALIM (Kocaeli),'- dan oluşan Komisyonumuz 17.6.1977 günü İstanbul Barosunda kendisine ayrılan yerde toplanmış, yapılan iş bölümü sonucu Ziya Bilge Başkanlığa, İlhan Kutay sözcülüğe seçilerek çalışmalara başlanmıştır.

GİRİŞ

Anayasamızın 2.maddesinde "İnsan Haklarına ve Başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî, demokratik, lâik ve sosyal hukuk devleti" olarak nitelikleri saptanan Türkiye Cumhuriyeti, 41.madde ile "iktisadî ve sosyal hayatı, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacına göre düzenlemeyi" üstlenmiş bulunmaktadır.

Anayasanın Devlete yüklediği bu görev, diğer görevlerden önde gelen ve toplumsal sorunların çözümünde temel hareket noktasını teşkil eden önemli bir fonksiyonu oluşturmaktadır.

Gerçekten, toplumda yaşayan bireylerin tamamı "insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesine" erişmedikçe, Devletin kamu hizmetleri alanında bu esastan uzaklaşan uygulamaları dengesizliğe yol açacak ve sosyal devlet ilkesi ihlâl edilmiş olacaktır.

Konu bu açıdan ele alınınca, Devletin iktisadî ve sosyal amaçlara ulaşma ödevlerini ancak iktisadî gelişme ile mali kaynakların yeterliği ölçüsünde yerine getirmesi yükümlülüğü bir özür vesilesi olarak düşünülemez. Kaldığı, konu sadece parasal kaynaktan ibaret bulunmamakta, bu alanda yasalaştırma hareketlerine girişilmesi de aynı düzeyde önem taşımaktadır. Ödevlerin yerine getirilmemesinde mali kaynakların yetersizliğine dayanılması bu nedenle haklı ve tutarlı olamaz.

Bu noktada önemli olan bir diğer husus, seçimle oluşan çoğunluk gurubunun programına göre politik tercihine uygun tatbikata girişmesinin sınırının saptanmasıdır. Anayasada Devlete yüklenen ödevlerin 41.maddedeki çerçevede içinde yerine getirilmesinde politik tercih Anayasaya ters düşer ve bir yönden onun ihmali sonucunu yaratır.

Komisyonumuz bu temel ilkenin ışığı altında ekonomik ve mali konulara ilişkin yasalarda yer alan antidemokratik hükümler ile eşitlik ilkelerine aykırı hükümleri saptamaya çalışmış ve aynı ilke doğrultusunda izlenmesi gereken yolu belirtmiştir.

Antidemokratik deyiminin kavram olarak ekonomik ve mali konularda taşıdığı anlam ve kapsam, 41.madde çerçevesinde "kamu yararı"nı temel ilke kabul eden bir esası oluşturmaktadır.

I-BANKALAR KANUNU

TBB.Yönetim Kurulunun Derleme Raporunda da belirtildiği üzere, 7129 sayılı Bankalar Kanunu sosyal adalet açısından Anayasa ile çelişme halindedir.

Türkiye'de Bankacılık -resmî sektör dışında- aile veya kişi bankacılığı haline dönüşmüş, hatta "en büyük hatam bir Bankaya sahip olmamaktır" gibi hayıflanmalara yol açmıştır. Halktan toplanan mevduatın, bu tür Bankacılıkta, belli kişi ve ortaklıklara aktarılması, Anayasal düzenimize tümden aykırı düşmektedir.

Kredinin gerçek kaynağının "tasarruf mevduatı" bulunmasına, bu tasarrufun halkın biriktirebildiği paralardan oluşmasına ve bu nedenle kamusal bir korunma altında tutulması gerekli olmasına göre bu kaynağın tekelleştirilerek birkaç ele kredi olarak aktarılması antidemokratik bir uygulamadır.

Bankalar Kanununun 38.maddesi kredi hadlerini tesbit etmiştir.

Madde 38

Bir Banka hakiki ve hükmi bir şahsa doğrudan doğruya veya bilvasıta nakit, mal, kefalet ve teminat şekil ve mahiyetinde veya herhangi bir şekil ve surette kendi tediye edilmiş veya Türkiye'ye fiilen tahsis olunmuş sermayesi ile ihtiyat akçeleri yekûnunun % 10 undan fazla kredi veremez, kefaletlerini kabul edemez veya tahvillerini satın alamaz.

Ancak, sanai, maadin, enerji, nafia hizmetleri, nakliyet ve ihracat işlerinde kullanılmak üzere açılan ve fiilen bu işlerde kullanıldığı tevsik edilen kredilerde bu haddin % 25'e çıkarılması caizdir.

Tevsikin ne suretle yapılacağı, T.C.Merkez Bankasının (Banka Kredilerini Tanzim Komitesinin) mütalâası alındıktan sonra Maliye Vekâletince neşir ve ilân edilir.

T.C.Merkez Bankasının (Banka Kredilerini Tanzim Komitesinin) mütalâası alındıktan sonra Maliye Vekâletinin teklifi üzerine bu hadleri % 25 nisbetinde artırmaya veya eksiltmeye İcra Vekilleri Heyeti yetkilidir.

(.....)

Aşağıdaki bentlerde gösterilen muameleler yukarıdaki takyitlere tâbi değildir.

1-T.C.Merkez Bankasının (Banka Kredilerini Tanzim Komitesinin) mütalâası alındıktan sonra İcra Vekilleri Heyetince tesbit ve ilân olunacak kayıt ve şartlar dahilinde:

Bankaların en az % 25 sermayesine sahip buldukları sanâî, maadin, enerji, nafia hizmetleri, nakliyet ve ihracat işleriyle müstafil teşekküllerine, münhasıran bu işlerinde kullanılmak üzere açtıkları krediler (ancak bu muameleler her ne suretle olursa olsun üçüncü şahıslara kredi temini maksadına matuf olamazlar.)

Günümüzde belirli Bankalar belirli kişilerin ya da ailelerin yönetimindedir. Bu belirli kişiler yönetimine sahip buldukları Bankaları yine kendilerine ait teşebbüslere kanunun 38.maddesindeki nisbette iştirake sevketmekte ve bu suretle 38.maddedeki ayrıcalıktan sınırsız şekilde istifade sağlamaktadırlar. Oysa yasa koyucu bir gerçek veya tüzel kişiye bir Bankanın verebileceği azami kredi haddini sınırlamıştır. 38.maddenin 2.fıkrasındaki ayrıcalık tek bir gerçek ya da tüzel kişinin sınırsız krediden faydalanması için konmamıştır. Ancak, uygulamada belirli Bankalar bu ayrıcalıktan yararlanılmak suretiyle belirli şahısların özel finansman müesseseleri haline gelmiştir. Yasa koyucunun önlemesi ve açık bir kanun hükmü getirmesi gereken en önemli konulardan biri de budur. Sözü geçen fıkraya Kanuna karşı hertürlü hileyi önleyecek nitelikte kesin yasal sınırlamalar getirilmelidir. Çok açık bir gerçektir ki, bugün belirli kişiler arasında bir Bankanın yönetimini ele geçirmek için akıl almaz mücadeleler sürüp gitmektedir.

Örneğin, nominal değeri bin lira olan hisse senetleri yönetimi ele geçirmeyi temin için bir kaç misli değerinde satın alınmaktadır. Bu alış veriş % 51'i temine kadar sürüp gitmekte, onu müteakip aynı hisse senetleri nominal değerinde dahi alıcı bulamamaktadır.

Belli kişilere sınırsız olarak sağlanan kredinin esas kaynağı tasarruf mevduatıdır. Tasarruf mevduatının belli şahısların özel girişimlerine kaynak teşkil etmesi belli bir riski de beraberinde getirmektedir. Şu veya bu sebeple bu girişimlerin iflâs ya da benzeri bir durumla karşılaşması halinde krediyi sağlayan Banka da aynı tehlikeye maruz kalacağından tasarruf mevduatının garantisini teşkil eden Devlet belli kişilerin menfaatleri için Bütçesinden önemli kayıplar verecektir. Böyle bir uygulamayı haklı kılacak hiç bir neden yoktur.

Diğer taraftan Bankalar Kanununun 48.maddesi aynen şu hükümü taşımaktadır:

Madde 48

Bankaların iştiraklerine veya doğrudan doğruya kuracakları müessese ve ortaklıklarına tahsis edecekleri sermayelerin umumî yekûnu ödenmiş veya Türkiye'ye fiilen tahsis olunmuş sermayeleri ile ihtiyatları yekûnunun % 10'unu tecavüz edemez.

Ancak, memleketin iktisadi kalkınması için lüzumlu ve münhasıran sanayi, maadin, enerji, nafia, nakliyat ve ihracat işleri ile müştafil veya münhasıran bu sahalara kredi açmak üzere kurulmuş iştirakleri ve teşebbüsleri bu hükümden müstesnadır.

Yatırım bankalarına ait hükümler hususi kanunla tanzim edilir (123 sayılı Kanunun 3.maddesi hükmüyle kaldırılmıştır).

Bankaların doğrudan doğruya veya bilvasıta sermayelerinin % 20'sine sahip buldukları iştirakleri; ana banka hisse senetlerini satın alamazlar, rehin olarak kabul edemezler ve mukabilinde avans veremezler.

Bu maddenin ikinci fıkrasındaki ayrıcalık hükmü tıpkı 38. maddedeki ayrıcalık hükmü gibi belli kişilerin yararına işlemektedir.

Bu belirli kişiler yönetimine sahip buldukları Bankaları kendilerine ait ticari işletmelere sınırsız olarak iştirak ettirmektedirler.

Gerçekte, yasa koyucu ayrıcalık hükmünden istifade edilmesini o işletmelerin, memleketin iktisadi kalkınması için lüzumlu olması şartına bağlamıştır. Saniyen, 38.maddedeki aynı gerçek ya da tüzel kişiye belirli bir haddin üzerinde kredi verilmesini engellemek isteyen yasa koyucunun, bir Bankanın aynı kişilere ait girişimlere sınırsız olarak iştirak edebileceği hususunda daha toleranslı davranmış olabileceği düşünülemez.

Oysa bugünkü uygulama tamamen aksi yönde olup belirli Bankalar belirli kişilerin ticari işletmelerine sınırsız olarak iştirak etmektedirler. 48.maddenin bu haksız durumu ortadan kaldıracak bir kesinlikte değiştirilmesinde zorunluk vardır.

38.madde hakkında sözü edilen sakıncalar 48.madde için de aynen geçerlidir.

Keza yukarıda da belirttiğimiz gibi yasa koyucu 48.maddedeki ayrıcalıktan yararlanmayı ticari işletmelerin memleketin iktisadi kalkınması için gerekli olması şartına bağlamıştır. Böyle bir gerekliliği saptayacak herhangi bir yetkili organ bugün için mevcut olmadığından bazı Bankalar memleket ekonomisine hiç bir katkıda bulunmayan bir çok işletmeye iştirak etmiş bulunmaktadır. Örneğin, gerçek bir gereksinmeye cevap vermeyen basit ve yararı olmayan tüketim maddelerinin üretimini yapan işletmelere büyük rakamlarla katılmış Bankalar vardır.

Ülke ekonomisine yarardan çok zarar veren bu durumların önlenmesi yasa koyucunun başta gelen görevidir.

Bankalarca, gerek 2490 sayılı Kanun ve gerekse sözleşmeler gereği üçüncü şahıslara verilen teminat mektupları objektif iyi niyet ve ahlâk kurallarına aykırı bazı uygunsuz tasarruflara zaman zaman vasıta teşkil etmektedir. Örneğin, müşterileri lehine üçüncü şahıslara teminat mektubu veren bir Banka bir süre sonra hiç bir riske girmediği ve hiç bir haklı nedeni bulunmadığı halde kontrgaranti sözleşmesindeki bir hükme dayanarak teminat mektubu muhteviyatının derhal Bankaya nakit olarak copo edilmesini talep etmiştir. Bu sebeple lehdar ile Banka arasında şuhur eden seri ihtilâflar halen mahkemelerde görülmektedir.

Borçlar Kanununun 503.maddesi ile paralel bir durum hasıl olmadıkça bu tek taraflı haksız tasarrufların engellenmesi zaruridir.

